

Sakrivena geometrija crkvenih otaca

Šoltić, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:404009>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-10**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)



SVEUČILIŠTE J. J. STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

SAKRIVENA GEOMETRIJA CRKVENIH OTACA
(diplomski rad)

MENTOR:

doc. dr. sc. Drago Tukara

STUDENT:

Ivan Šoltić

Đakovo, 2016.

SAŽETAK

Rad ima za cilj prikazati i ponovno aktualizirati govor o Trojstvu, polazeći od pravovjernog nauka crkvenih otaca, koji su svojim razmišljanjima utjecali na današnju vjeroispovijest Crkve, nakon čega će biti iznesene teološke mogućnosti govora o drugoj božanskoj osobi, a zatim ponuditi sinteza povijesnih teoloških razmišljanja o Duhu Svetom između Katoličke i Pravoslavne Crkve. Na kraju rada će se nastojali prikazati relacije u Trojstvu na geometrijski način, pri čemu će se koristiti i bojila, kako bi se naznačila razlika između božanskih osoba, a pomoću koje će se prikazati smisao cjelokupne stvarnosti u Trojstvenom Bogu kroz osobu Isusa Krista.

Ključne riječi: Koncil, misterij, ousia, homoousios, hereza, Simbol, hipostaza, narav, rođen, ne rođen, izlaženje, Theotokos, Filioque, primat, istina, formula, geometrija, Presveto Trojstvo, kateheza.

SUMMARY

This work aims to demonstrate and re-actualize speaking of the Trinity, starting from the orthodox teachings of the church fathers who influenced with their thinking on today's religion of the Church, after which we will present the theological possibilities about the second divine person, and then we will offer a synthesis of historic theological reflection on the Holy Spirit between Catholic and Orthodox Church. At the end of the work we tried to show the relations of the Trinity on the geometric method whereby we use colors to indicate the difference between the divine persons, and by which it sought to show the significance of the overall reality in Trinitarian God through the person of Jesus Christ.

Keywords: Council, mystery, ousia, homoousios, heresy, symbol, hypostasis, nature, born, not born, rise, theotokos, Filioque, the primacy of truth, a formula, geometry, Holy Trinity, catechesis.

Uvod

U ovom radu nastojat će se u tri cjeline prikazati teološke postavke prvih Koncila analiziranjem pravovjernog nauka Crkve, pri čemu ćemo ponovno aktualizirati promišljanja crkvenih otaca o misteriju Trojedinog Boga.

U prvoj cjelini bit će istaknute povijesne okolnosti sazivanja crkvenih Koncila, kao i nastanak službenih definicija izrečenih u vjeroispovijednim formulama, kojima je Crkva "iskristalizirala" ono što je oduvijek vjerovala, a što je bilo potrebno definirati, zbog pojave, iako možda dobronamjernih, no ipak krivovjernih razmišljanja, koja su na koncu bila osuđivana kao i njihovi promicatelji.

U drugoj cjelini će biti prikazana teološka promišljanja crkvenih otaca. Posebno će se istaknuti Trinitarni nauk Sv. Augustina, jednog od najvećih naučitelja Katoličke Crkve i Sv. Ambrozija, zbog Trojstvenih razmišljanja koja su mu najčešće zaokupljala misli, kao predstavnika zapadne Crkve te Trinitarni nauk najvažnijeg crkvenog naučitelja s Istoka: Origena, najvećeg teologa grčke Crkve, kao i crkvenog oca Sv. Atanazija, čije je djelovanje bilo usmjereno obrani Nicejskog pravovjerja, a koje je svojevrsni kamen temeljac današnjeg izričaja vjere u Trojedinog Boga. Nakon iznesenog, pozornost će biti posvećena ekonomiji spasenja u promišljanjima Augustina, Ambrozija, Origena i Atanazija.

U trećoj cjelini će se prikazati povijesni pregled teoloških razmišljanja o Misteriju Trojstva u obliku katehetske geometrijske sinteze, pri čemu se posebno ističe svjesna činjenica da je Trojstvo u sebi Otajstvo i da ga svojim snagama razuma čovjek nikad neće moći „razotkriti“. Naznačene Teološke i Kristološke istine bit će, zajedno sa slobodnim promišljanjima odabranih crkvenih otaca, izrečene "jezikom" geometrije, koja danas Crkvi može olakšati način prenošenja govora Crkve o misteriju Objavljenog Boga, a na taj način i o njoj samoj. Cilj ovog rada nije definiranje, već analiziranje izrečenog određenog dijela povijesti Crkve koja se kod današnjeg govora o misteriju Trojstva uvijek ogleda na onu prvu Crkvu, a u skladu s odlukom Koncila u Kalcedonu 451. godine, koji je istaknuo da nitko ne smije iznositi, pisati ili sastavljati drugo Vjerovanje, niti smije drukčije misliti ili naučavati.

1. Teološke postavke

U vremenima nastajanja i razvijanja kršćanske misli, javlja se potreba definiranja kršćanskih istina po principu odnosa čovjeka prema Bogu, zatim Kristu i Duhu Svetom. Ta vrsta govora u vrijeme crkvenih otaca je bila najzastupljenija pred širim slojem ljudi, bez obzira na društveni stalež. Vjerske istine su se prenosile na narodnom jeziku, a način izražavanja je bio primjeren mentalnim sposobnostima puka.¹

Kod apologeta², govor o Trojstvenom Bogu bit će branjen filozofskim terminima pomoću kojih će Crkva kasnije definirati Istine vjere, a koje će morati u više navrata uporno ponavljati i proširivati, ne da dodaje nešto novo, već da izrekne ono što joj je predano i u vjeri prisutno kao odgovor protiv hereza koje su se „rađale“ jedna za drugom, a zbog kojih će Crkva biti primorana definirati trinitarne i kristološke istine vjere.

Mogli bi reći da se cijela povijest Crkve sastoji u neprestanoj borbi za očuvanje pologa vjere koji joj je predan, a protiv „pologa vjere“ onih koji su svojim razmišljanjima sebe stavljali izvan nje.

1.1. Simboli vjere

Najstariji poznati Simbol vjere jest simbol Rimske Crkve koji se nalazi u uporabi već od kraja 2. stoljeća. Iako prvenstveno pisan na grčkom,³ biva preveden i na latinski. Temeljen na trinitarnom obrascu, biva obogaćen čestim spominjanjem Sina i unošenjem kristološke formule, bazirane na utjelovljenom Kristu. Od tog simbola kasnije potječu svi simboli, koji su bili u uporabi u Crkvama na Zapadu, dok je njegova svojevrsna proširena inačica sadašnje Apostolsko vjerovanje, a čiji današnji doslovni tekst nalazimo tek u 6. st. kod biskupa Cezarija Arlskog u Galiji, a zatim i u liturgijskim knjigama Rima i Galije. S druge strane, kod govora o Simbolima vjere na Istoku, poznajemo nekoliko verzija koje su nastale u razdoblju između 4. i 6. stoljeća, podrijetlom iz Jeruzalema, Cezareje i Antiohije.

Sinoptičkim pregledom možemo ustanoviti da sadržavaju međusobne sličnosti s naznakama na neke razlike, npr. izričaji koji se odnose na preegzistentnog Krista bogatiji su od rimskog Simbola. Velika je vjerojatnost da su se istočni Simboli vjere razvijali zasebno na

¹ Usp. D. TUKARA, *Propovjedništvo u crkvenih otaca*, Diaconvensia, Vol. 18. (2010) br. 3., Đakovo.

² Branitelji kršćanske vjere.

³ Liturgijski jezik u Rimu u to vrijeme.

temelju formula koje su bile u uporabi već od 2. stoljeća, a koje su bile međusobno slične. Na temelju tih Simbola, koji su se obogaćivali preciznim formulacijama, stvorena su velika kristološka i trinitarna vjerovanja 4. i 5. stoljeća - Nicejski i Nicejsko-carigradski simbol⁴, a koji u sebi sadržavaju teološke i kristološke istine vjere.⁵

1.2. Hereze - ispit savijesti Crkve

Postavši državnom religijom, u koju se ulazilo više iz proračunatosti, nego iz osobnog osvjedočenja, u kršćanstvo se uvukao doktrinarni i moralni liberalizam, koji je unutar Crkve uzrokovao trinitarne, kristološke i antropološke vjerske sporove koji su bili potaknuti herezama⁶ koje su iskrivljavale pogled na objavljenog Boga.⁷

U crkvenoj povijesti susrećemo više vrsta sabora čije razlikovanje teško pada i povjesničarima, koji ipak sa sigurnošću mogu reći da se kao uzor za biskupske skupove⁸ kršćanskog starog vijeka smatra sastanak apostola i starješina u Jeruzalemu, na kojem su Pavao i Barnaba istupili za slobodu pokrštenih pogana od židovskih zakona, a na kojoj je prihvaćen Jakovljevi pomirljivi dijalog; uzdržavanje od mesa žrtvanog idolima, bluda, krvi i dr. Apostolski kanoni koji se pripisuju⁹ Klementu Rimskom nažalost nisu iz apostolskog vremena, već su sastavljeni tek u 5. stoljeću uz korištenje kanona starijih sabora, poput Antiohijskog 341. godine.

Najstarije poznate sazivane sinode u drugoj polovici 2. stoljeća bile su u Maloj Aziji protiv sekte montanista, a koje su nadovezivale na Apostolski sabor, dok se isto tako ne može sa sigurnošću reći da su im uzor bile rimske provincijske skupštine. Velika je vjerojatnost da

⁴ Usp. J. PAVIĆ - T. Z. TENŠEK, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993., str. 33.

⁵ Vidi: *DODATAK* u ovom radu, str. 45.-46.

⁶ Ebioniti - nijekali Kristovu božansku narav, promatrali ga kao čovjeka kojemu je Bog dao proročki dar, doketizam - Krist je imao samo prividno tijelo, adopcionizam - Krist je naknadno posvojeni Sin Božji, modalizam - Bog se u svijetu pojavljuje u različitim oblicima, subordinacionisti - Sin i Duh Sveti su nižega stupnja u odnosu na Boga, arijanizam koji niječe istobitnost Logosa s Ocem i time njegovo božanstvo i sinovstvo te njega kao i Duha Svetog tumači kao stvorenje volje Očeve iz ničega. Niječe njegovu vječnost te ga smatra posinjenim Sinom Božjim, koji po njemu ne postoji oduvijek i za kojeg vjeruje da je stvoren u vremenu kao posredno biće, makedonijanizam - nijekatelj božanstva Duha Svetoga, apolinarizam - Krist je samo jedna hipostaza i jedna narav, nestorijanizam - koji je u pojmu Theotokos vidio problem rođenja Boga, monofizitizam - problem jedne naravi u Kristu, manihejstvo - dualizam dobra i zla, svjetlosti i mraka, Boga i materije, dva su vječna međusobno neovisna principa iz kojeg kasnije razvija "teologiju" tijela po kojem je tijelo je po sebi oruđe zla i tamnica duše koju promatraju kao dijelom Božje biti, pelagijanstvo - nauk o nepostojanju istočnog grijeha zbog čega Krist nije otkupitelj već samo dobar primjer, semipelagijanstvo - nije nijekalo istočni grijeh i njegove posljedice, već je isticalo veću ljudsku slobodu od Božje milosti koja nije potrebna čovjeku da dođe do vjere u kojoj može ustrajati po Božjoj predestinaciji.

⁷ Usp. J. PAVIĆ - T. Z. TENŠEK, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993., str. 145.-157.

⁸ grč. synodos.

⁹ Osamdeset i pet.

su se biskupi susjednih općina sastajali i raspravljali o vjerskim zabudama i razdorima s kojima su imali probleme u svojim mjestima. Zanimljiva je činjenica da su u navedenom, inicijativu i prednost imale apostolske zajednice.¹⁰ Rimski je biskup Viktor 197. godine sazvaio sinodu na kojoj je donesena odluka protiv uskršnjeg datuma uobičajenog za Istok. U 3. stoljeću može se primijetiti da se pojedine biskupske sinode djelomično priključuju nastajućim udruženjima metropolija, koje ponekad zahvaćaju i šire područje. Već 256. biskup Kartage, Ciprijan saziva sinodu 87 afričkih biskupa na kojoj se raspravljalo o nevaljanom krštenju heretika, dok se 300. u Elviri sastalo 19 španjolskih biskupa s 24 svećenika iz svih provincija, koji su utvrdili 81 kanon, od kojih se svi odnose na crkvenu disciplinu. Ono što je očito kod ovih Sinoda jest nedostatak jasne nadležnosti, kao i autoriteta koji zavisi od prihvatanja zaključaka od strane Crkve.¹¹

1.3. Koncili - odraz svijesti Crkve

Crkva je sazivanjem koncila morala odgovoriti na svojevremena goruća pitanja vođena brigom za svoje stado, a za koje se činilo da bi se moglo raspršiti zbog različitih pogleda kako na misterij osobe Isusa Krista, time i na misterij Trojedinog Boga. Ta različitost razmišljanja i tumačenja misterija Trojedinog Boga u Crkvi prvih stoljeća ponukala je pape i careve na sazivanje koncila, čija je svrha bila uspostavljanje ugroženog jedinstva, koje je zavladao nad vjerskim područjem, a koje je kasnije prešlo u područje jurisdikcije. Unatoč svijesti da će krivovjernici nakon koncila ipak odstupiti od Crkve, u tom trenutku joj je veća važnost bila ispravno tumačenje i definiranje njezine vjeroispovijesti, a koju je nebrojeno često puta ponavljala na koncilima i sinodama u obliku službenih definicija, koje je donosila nakon osude različitih krivovjernih strujanja.

Postavši slobodnom i državnom religijom 314. godine za vladavine cara Konstantina, javlja se potreba sazivanja biskupa iz čitavog grčko-rimskog svijeta. Konstantinu je jedinstvo i uređenje Crkve bilo od vlastitog interesa, odnosno zbog mira u Carstvu, kako u političkom, tako i duhovnom smislu.¹²

¹⁰ Usp. H. JEDIN, *Crkveni sabor*, KS, Zagreb, 1980., str. 7.-8.

¹¹ Usp. H. JEDIN, *Crkveni sabor*, KS, Zagreb, 1980., str. 8.-9.

¹² Usp. H. DENZINGER-P. HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, UPT, Đakovo, 2002, str. 31.-34. U sljedećem citiranju navedenih autora će se koristiti kratica DH.

Već 314. godine saziva Sinodu na kojoj su se okupila 33 biskupa iz Zapadnog carstva u Arlesu na kojoj se raspravljalo o donatističkom sporu u Africi, važnosti krštenja heretika i uskršnjem datumu.

Iz navedenog možemo zaključiti da je Crkva već imala iskustva pri rješavanju problema koji su se pojavljivali na lokalnim područjima. S bogatim prethodnim iskustvom, Koncili će donositi odluke koje se neće više ticati određenog područja već čitave Crkve.

Od spomenutog sabora u Arlesu će proći desetljeće da se u Niceji sazove Koncil Carstva,¹³ koji s kasnija tri sabora što će uslijediti, postaje temeljem povijesnog jedinstva u Crkvi, a na kojima su formulirane osnovne dogme Crkve: o Presvetom Trojstvu i Kristologiji.

1.3.1. Istobitan s Ocem

Crkva i Carstvo su bili uznemireni religioznim raspravama o osobi Isusa Krista. Pojavio se problem povezivanja vjere u Kyriosa¹⁴ i navedenog trodijelnog oblika krštenja sa židovskim monoteističkim uvjerenjem koje je kršćanstvo preuzelo.¹⁵ Krajem drugog stoljeća teološko razmišljanje se okrenulo misteriju Kristove osobe. Činilo se da grčki način razmišljanja o ideji Logosa i Tvorca svijeta (Demijurga) među bića između Boga i čovjeka pokazuje izlaz iz postavljene dileme, a u čijem je kontekstu heretik Sabelije tumačio tri osobe u Bogu, kao modalizam, odnosno oblike jednoga Boga. Zbog takvih tvrdnji, Sabelije je bio isključen iz crkvene zajednice od strane biskupa Aleksandra već 318. godine. Dok je više teologa u 3. stoljeću podređivalo Sina Ocu, odnosno naučavalo subordinacionizam, svećenik Arije iz Aleksandrije je tvrdio da Logosu nedostaje pridjev vječnosti te ga je smatrao, iako savršenim, ipak stvorenjem Oca s kojim ima sličnu bit¹⁶. Zbog takvog nauka su ga osudili na egipatskoj sinodi biskupa, nakon čega se sklanja u Malu Aziju, gdje nalazi pristaše u osobama poput: Euzebija iz Nikomedije, Euzebija iz Cezareje i dr. Konstantin kao protureakciju na ugroženje jedinstva carstva saziva Koncil 325. godine u Niceji,¹⁷ koji osuđuje Arija i njegov krivovjerni nauk. Na saboru biskup Marcel iz Ancire¹⁸, Eustahije Antiohijski s Aleksandrijskim đakonom Atanazijem, inače protuarijanci, preuređuju obrazac krštenja Cezarejske Crkve, koji potom predaju Euzebiju, a zatim ga iznosi u Nicejski sažetak

¹³ U početku planiran kao ekumenska sinoda.

¹⁴ Gospodina.

¹⁵ Usp. H. JEDIN, *Crkveni sabor*, KS, Zagreb 1980., str. 14.

¹⁶ Grč. homoiousios.

¹⁷ Često nazivan i koncilom 318 otaca kao aluzijom na 318 slugu Abrahamovih.

¹⁸ Današnja Ankara u Turskoj.

Vjerovanja u kojem se ističe vjera saborskih otaca u istobitnost¹⁹ Sina s Ocem, rođenog, a ne stvorenog. Sabor je osudio i adopcionizam, koji je zastupao tezu da je Isus naknadno posvojen Sin Božji²⁰. Nakon sabora, Arije biva prognan u Ilirik, gdje nalazi nove pristaše u Valensu iz Murse²¹ i Urzaciju iz Singidunuma²², a Simbol Vjerovanja je proglašen državnim zakonom.²³

Konstantin će pod utjecajem raširenog arijanizma kasnije rehabilitirati Arija i njegove pristaše. Nakon Konstantinove smrti, arijanizam dobiva novi zamah i pod arijanskim carevima počinje progoniti pravovjerne biskupe, među kojima i samog Atanazija, Arijeva protivnika.

Zanimljiva je činjenica da se na Saboru o Duhu Svetom malo govorilo, odnosno da uopće nije bilo rasprava, iako je i njega Arije krivo poimao.²⁴

1.3.2. Rast arijanizma

Kako su godine prolazile, u Niceji je rasla arijevska struja, koja je pod vodstvom Euzebija iz Nikomedije utjecala na Konstantina, kojeg je koristila protiv ortodoksnog biskupa Atanazija iz Aleksandrije te ga je uspjela 335. godine protjerati u Trier, dok je prirodna smrt spriječila Arija da ga se ponovno primi u crkveno jedinstvo, koje nije bilo uspostavljeno ni carskim saborom u Sardici²⁵. Zapadna Crkva nije htjela prijeći preko nepravde nad Atanazijevim egzilom papi Juliju I. te je obnovila Nicaenum, koji Istočnjaci nisu htjeli prihvatiti, nakon čega su pisali nagodbene obrasce u kojima je Sin sličan, a ne istobitan Ocu. Pod utjecajem Arija, Konstantin saziva sinodu u Riminiju 359. godine za Zapad i u Seleuciji za Istok, koja ipak nije donijela iščekivano izmirenje. Car Konstantin je zatim zaprijetio progonstvom svim biskupima, koji nisu htjeli potpisati obrazac po kojem je Sin slične biti s Ocem.

Unatoč tome što su uskratili svoj potpis papa Liberije i sv. Hilarije iz Poitersa, svijet je potresao strah da je postao arijevskim. Godinama kasnije će pod katoličkim carem

¹⁹ Grč. homoousios.

²⁰ S. BAKŠIĆ, *Presveto Trojstvo*, TNT Kaptol, br. 27., Zagreb, 1941., str. 12.

²¹ Današnji Osijek u Hrvatskoj.

²² Današnji Beograd u Srbiji.

²³ Usp. H. JEDIN, *Crkveni sabor*, KS, Zagreb 1980., str. 18.

²⁴ ATANAZIJE VELIKI. *Pisma o Kristu i Duhu*; prir. Marijan Mandac, SB, Makarska, 1980., str. 49.

²⁵ Današnja Sofija.

Gracijanom i papom Damazom²⁶, "Veliki Kapadočani" Bazilije Veliki, Grgur iz Nise i Grgur Nazijanski odstraniti teološke nesporazume, suprotne ispravnom razumijevanju Nicejskog obrasca Vjerovanja. Ipak se s vremenom događa raskol²⁷ u Antiohiji kojeg Car Teodozije I. želi zapečatiti sazivom Sabora, koji je trebao ujedno i potvrditi božanstvo Duha Svetoga, što su arijevc i poluarijevci proglašavali stvorenjem Sina. Njihovim uvjerenjima se suprotstavio Atanazije na sinodama u Aleksandriji 362./363. godine.²⁸

Crkva je od uvijek shvaćala Kristov misterij unutar misterija Trojstva iz kojeg se druga božanska osoba utjelovila, a iz Oca proizlazi vječnim rađanjem.

Istina je vjere da Duh Sveti prethodi u povijesti spasenja utjelovljenju druge božanske osobe u osobi Isusa Krista, zbog čega se prividno i više zbog neznanja može dobiti dojam da prethodi i Sinu koji je rođen od Oca, a koji mu je sve predao pa time i Duha Svetoga, zbog čega se može stvoriti dojam da je Duh Sveti postojao prije njegova utjelovljenja, po čemu bi se onda DS promatrao kao druga božanska osoba, međutim takve mogućnosti su po sebi isključene, jer je Bog Otac i Sin i Duh Sveti oduvijek pa sam sebi ne može prethoditi. Bog jednostavno jest onaj koji jest, čije djelovanje se oduvijek očituje po Trojstvenom istobitnom jedinstvu, a koje će ući u polog vjere na idućem općem saboru.

1.3.3. Pitanje božanstva Duha Svetoga na Koncilu u Carigradu 381. godine²⁹

Sazvan od cara Teodozija I. u svibnju 381. godine, obuhvatio je samo biskupe Istoka³⁰, a među kojima su Grgur Nazijanski i Ćiril Aleksandrijski, zbog čije je zastupljenosti na Koncilu zaostao za Koncilom u Niceji. Zanimljiva činjenica jest da na istom nije bio prisutan papa Damaz ili, štoviše, da ga nitko nije zastupao, jer su biskupi Zapada zasjedali u proljeće 381. godine u Akvileji, a o čijem slijedu rasprava nažalost nemamo povijesne izvore.

Njegov saziv je bio potaknut zabludom macedonijaca, odnosno pneutomaha, koji su nijekali božanstvo Duha Svetoga, a koje je više rimskih sinoda osudilo. Koncil je u kanonima obnovio vjeru iz Niceje te je osudio sabelijance, arijevence, poluarijevce ili pneutamahe, koje

²⁶ Četvrto stoljeće.

²⁷ Sukob Paulinija i Melecija.

²⁸ Usp. H. JEDIN, *Crkveni sabor*, KS, Zagreb, 1980., str. 18.-20.

²⁹ DH 150.

³⁰ Stotinu i pedeset.

s istima poistovjećuje. U trećem kanonu daje biskupu Carigrada prednost pred ostalim patrijarsima Istoka, ali tek nakon biskupa Rima.

1.3.3.1. Odgovor Carigradskog Koncila na problem s obzirom na vjeru u Trojstvo

Carigradski sabor pod biskupom Nektarijem donosi dopunjeni sažetak Vjerovanja, koje se u crkvenoj povijesti spominje kao Nicejsko-carigradsko Vjerovanje.

Postoje teorije da je Vjeroispovjedni obrazac postojao prije sabora, odnosno da nije sastavljen na saboru, s obzirom na kraću verziju Epifanijeva Vjerovanja, koja je slična sažetku Carigradskog, a nalazimo ga "Ancoratusu", koji datira iz 374. godine.

Nicejsko-carigradsko Vjerovanje se na Istoku otprilike preuzelo u 6. st. kao krsni obrazac. Ono što je ključno za nas jest to da se u tom sažetku Vjerovanja po prvi put u dokumentu učiteljstva pojavljuje „Filioque“³¹ za koji se smatra da je dodan po završetku sinode, a zbog kojeg će se u 9. stoljeću voditi žestoke teološke rasprave. Protiv macedonijaca odredio je predmet vjerovanja u Duha Svetog, što je i naznačeno u prethodnim recima.³²

*1.3.3.2. Potreba dopunjavanja pologa vjere*³³

Obrazac Vjerovanja povezan sa saborom u Niceji i Carigradu se naziva Nicejsko-carigradskim Vjerovanjem, koje je ujedno bio obrazac krštenja, a predložio ga je biskup Epifanije iz Konstancije na Cipru u svom "Ancoratusu", a se smatra da potječe iz Jeruzalema. U prvom dijelu je bilo slično Nicejskom, no sadržavalo je i jedan dodatak koji je potkrijepio božanstvo Duha Svetoga:

*"...Gospodina i Životvorca koji proizlazi od Oca,
koji se s Ocem i Sinom skupa časti i zajedno slavi, koji je govorio po prorocima..."*³⁴

Taj dodatak je postao mjerodavnim obrascem grčke Crkve nakon što je Carigradski sabor iz 381. godine stekao ekumensko priznanje.

³¹ Članak Vjerovanja koji ističe da DS izlazi od Oca i Sina.

³² S. BAKŠIĆ, *Presveto Trojstvo*, TNT Kaptol, br. 27., Zagreb, 1941., str. 12.

³³ H. JEDIN, *Crkveni sabor*, KS, Zagreb, 1980., str. 22.

³⁴ H. JEDIN, *Crkveni sabor*, KS, Zagreb, 1980., str. 22.

1.3.4. Trajna briga za očuvanje nasljeđa

Sinoda u Carigradu je 382. godine dostavila biskupima Zapada dekrete sa Sabora održanog godinu dana ranije. Zapad nije priznao kanone, zbog odbijenog kanona III³⁵ u Rimu, dok je priznao vjeroispovjedni obrazac nakon odlaska makedonijevaca.

Iza nje je slijedila Sinoda u Rimu 382. godine, koja je odbacila zablude Sabelija, Arija, Eunomija, makedonijevaca i dr. pod papom Damazom, koji, potaknut arijevim sporom, ističe rimsko odobrenje kao kriterij pravovjerja nekog vjerovanja za cijelu Crkvu³⁶

Sažetak Vjerovanja sinode u Toledu 400/405? godine, koristi termine poput: ispovijedanja Trojstva odijeljenih osoba, jedne supstancije, nedjeljive podjednake snage, moći i veličanstva.³⁷

1.3.5. „Filioque“

Koliko nam se god danas činilo da je "Filioque" jedna od razdjelnih točaka između istočne i zapadne Crkve, nastojat će se dokazati da je zapravo "Filioque" ono što najviše veže obje Crkve. Kako bi potvrdili ovu tezu, iznijet će se povijesni kontekst nastanka "Filioquea", nakon kojeg će biti donesena teza koju svi u sebi duboko nosimo i u koju vjerujemo, a rijetko je se kad usudimo izgovoriti naglas.

Budući da Duh Sveti izlazi od Oca, nastalo je pitanje izlazi li isključivo od samog Oca ili svoj božanski bitak prima i od Sina. Katolički nauk tvrdi da izlazi i od Sina. No, protivnici tog nauka su izlaženje Duha Svetog od Sina prvi put zaniijekali u 5. stoljeću. To su bili Teodor Mopsuestijski i Teodor Cirenski. Izuzevši ovu dvojicu, sva je Crkva, dakle, istočna i zapadna do 5. stoljeća vjerovala da Duh Sveti izlazi od Oca i Sina.

Grci su se, u skladu sa svojim načinom razmišljanja, služili drugačijom terminologijom od zapadnjaka, ali sadržaj njihova naučavanja je bio isti. Govorili su da Duh Sveti izlazi od Oca po Sinu te da od Oca po Sinu imade svoj bitak, dok su Latini opet govorili da Duh Sveti izlazi od Oca i Sina od kojih prima svoje božanstvo. U 7. stoljeću protiv latinske terminologije ustaju monoteleti. Grčku riječ „procedit“ običavalo se upotrebljavati za

³⁵ KANON III. ističe autoritet Carigradskog patrijarhata je po hijerarhiji iza Rimskog autoriteta.

³⁶ Vidi, *DODATAK*, str. 47.

³⁷ DH 188.

izlaženje Duha Svetoga od Oca kao oznaku Očeva odnosa prema Duhu Svetom. Sin nije prvotno počelo Duha Svetog, jer je i sam od Oca, zbog čega Grci nisu govorili da Duh Sveti izlazi od Sina, već su tvrdili da on od Sina i po Sinu ulazi u bivstvovanje.

Latinska terminologija nije imala ovakve razlike. U 9. stoljeću u Španjolskoj i Galiji u Nicejsko-carigradsko Vjerovanje je umetnuta čestica "Filioque", zbog čega su bizantinski bogoslovi počeli okrivljavati latinsku crkvu zbog krivovjerja. Možda bi se borbe koje su započele i stišale da nije protiv naučavanja zapadne Crkve ustao carigradski patrijarh Focije, tvrdeći da nigdje ni Sveto Pismo ni Sveti Oci ne uče da Duh Sveti izlazi i od Sina, zbog čega je smatrao da su Latini iskvarili Simbol.

Po njegovu tumačenju Duh Sveti jest, doduše, od Sina i po Sinu u tom smislu što se po Sinu šalje i objavljuje, ali nipošto da božansku bit prima i od Sina. On nije aktivno su počelo s Ocem koje bi davalo božansku bit Duhu Svetom. Njegov nauk prelazi u baštinu svih nesjedinjenih istočnjaka.

Tek 1274. godine na II. Lyonskom saboru došlo je do pomirenja između istočne i zapadne Crkve, gdje su istočnjaci prihvatili dogmu o proizlaženju Duha Svetoga od Oca i Sina. Žalosna činjenica jest što su političke prilike bile razlog za prihvaćanje dogme, čime je jačina te dogme u srcima Istočnjaka bila jednake jakosti, kao i strah zbog koje je bila prihvaćena.

Na Firentinskom saboru ponovno je proglašena unija i izdana Ispovijest vjere koja nije bila dugog vijeka. Od 17. do 19. stoljeća obranu Focijeve nauke od grčke crkve, preuzima ruska crkva.³⁸

Promatrajući argumente obiju strana, primjećujemo da je raskol između obiju crkava više političke, nego teološke naravi, štoviše oba su Vjerovanja (po kojima Duh sveti proizlazi od Oca i Sina po zapadnoj vjeroispovijesti i da Duh Sveti proizlazi od Oca po Sinu u istočnoj vjeroispovijesti) ako dublje promislimo, zapravo samo dva načina izričaja iste vjere,³⁹ koja po sebi nisu suprotstavljena, a opet su oba istinita. Ako dublje promislimo izneseno, možemo reći da su vjeroispovjedne formule Istoka i Zapada u odnosu na izlaženje Duha Svetoga samo dva odraza iste slike, koja je uvijek vjerna sebi u svome odrazu. Obje Crkve bi, po svojoj naravi u skladu s Kristovom molitvom da budu jedno, trebale što prije postići proces ujedinjavanja i međusobnog ponovnog otkrivanja onog prvotnog zajedništva, koje se očitovale na Koncilima prvih stoljeća, a i u pravovjernim djelima, kao i raspravama crkvenih otaca.

³⁸ Usp. S. BAKŠIĆ, *Presveto Trojstvo*, TNT Kaptol, br. 27., Zagreb, 1941., str. 194.-198.

³⁹ Usp. S. BAKŠIĆ, *Presveto Trojstvo*, TNT Kaptol, br. 27., Zagreb, 1941., str. 211.

Ako ispovijedamo istobitnost svih triju božanskih osoba onda ispovijedamo ujedno, htjeli mi to sebi priznati ili ne, da Duh Sveti proizlazi od Oca i Sina. Jer ako su po svemu jednaki i jednake biti, jednake vlasti i moći, onda SIN, po jednakoj vlasti koju mu je predao Otac, može slati Duha Svetoga po Volji Očevoj.

Ako zaista u sebi težimo za onom izvornom istinom, zar nas ne bi ta istina trebala zbližiti, a ne udaljiti? Zar istina ne oslobađa?

Promatrajući sadašnji odnos između Pravoslavne i Katoličke Crkve dobivamo dojam da nas težnja za istinom udaljuje, jer se ne želimo odreći one istine u koju smo stekli uvjerenje. Navedena rasprava bi po sebi možda i bila diskutabilna, ali u slučaju kao što je i spomenuto da su oba Vjerovanja samo dva načina izričaja iste vjere, svojevrsni vid Istine u kojemu jedna drugu ne isključuje, već uključuje. Ako je Krist za nas Istina i ako želimo za istim pogledom na Istinu težiti, zašto još uvijek nismo zajedno? Ako Krist moli Oca da budemo Jedno, a to trenutačno nismo, možemo li reći da se u cijeloj povijesti Crkve Duh Sveti bori protiv taštine čovjeka i njegovom "željom za moći"? Ekumenizam Crkvi danas ide za zbližavanjem i uvođenjem u zajedništvo, koje je bilo narušeno u povijesti. Htjeli mi to sebi priznati ili ne, na povijesti je da sudi po pitanju određenih stvari, no na nama je da se po Božjoj milosti odrekemo sami sebe u težnji za onim koji je izvor svih nas te da na taj način izbjegnemo sud moguće negativne povijesti čiji možemo biti pripadnici, a u svrhu Kristove zapovjedi ljubavi. Jer ako ljubim bližnjega svoga kao sebe sama, što nas može razdvojiti? Ako obje Crkve teže za zajedništvom, a znamo da su međusobne anateme isključene, postavlja se pitanje: "U čemu je problem?". Zar se ne bojimo suda koji nam je navješten? Zar nam nije Gospodin naredio da se izmirimo s braćom prije prinošenja žrtve? Zar nam nije cilj Kraljevstvo Božje? Zar nismo upozoreni od Gospodina da je svako kraljevstvo u sebi razjedinjeno, osuđeno na propast? Istina, Crkva ne može propasti jer je vodi Duh Sveti, no utjecaj grešnog čovjeka na djelatnost Crkve je očit, no ne i nepopravljiv.

1.3.6. Ne Kristorodica već Bogorodica

U prvoj polovici 3. stoljeća, dok se kršćanstvo širilo na Zapad, na Istoku se razvijalo. Najjače središte razvitka postala je Aleksandrija. Imala je učilište za viši studij religiozne kulture, na kojem je zastupala idealističko-mistički smjer pod uplivom Platona i kasnije neoplatonizma, a na temelju čega kasnije nastaje alegoričko tumačenje Sv. Pisma, dok se s druge strane Antiohijska škola držala doslovnog tumačenja Sv. Pisma.

Naučavajući teološku filozofiju, u nauci o Kristu polazili su od božanskog Logosa koji se sjedinio s ljudskom naravi. Njegovo ujedinjenje je smatrano metafizičko-ontološkim, zbog čega se Mariju promatralo kao Theotokos-Bogorodicu. Na prvo mjesto u njihovu načinu razmišljanja stavljen je Bog, koji je promatran kao najviše i vječno, a ne čovjek kao oznaka vremenitog. U Kristu su promatrali najsavršenije jedinstvo dviju naravi.

Antiohijska škola je učila filozofsku teologiju, koja je bila realističko-empirijska. Polazište joj je bilo iskustvo i povijesnost s karakteristikom semitizma. U Kristu su vidjeli prvo čovjeka Isusa po opisu Sinoptika. Problem im je predstavljalo sjedinjene ljudske naravi sa Sinom Božjim, zbog čega su bili uvjerenja da to ujedinjenje nije na metafizičko-ontološkoj razini već više moralno-psihološkoj te prema njihovom načinu shvaćanja, Mariji ne pripada izraz Bogorodica već Kristorodica, što će se kasnije očitovati kod Nestorija.⁴⁰

1.3.6.1. Odgovor Efeškog sabora 431. godine

Sazvan od cara Teodozija II., odbacio je krivovjerje carigradskog patrijarha Nestorija, koji je nastojao racionalno tumačiti utjelovljenje božanskog Logosa, pri čemu je tvrdio da je Marija Kristotokos - Kristorodica, a ne Theotokos-Bogorodica), a uz njega osudio pelagijance i mesalijance⁴¹. Oci su na saboru bili podijeljeni na dvije strane: Ćirilove pristaše i istočnjake te su sjednice održavali odvojeno.

Prvu sjednicu je sazivao Ćiril kao opću sjednicu sabora prije dolaska papina izaslanstva i antiohijskih biskupa. Na njoj je pročitano drugo pismo Ćirila Aleksandrijskog, upućeno Nestoriju i pismo sinode upućeno Aleksandriji, koje sadrži 12 anatemizama te su koncilski oci utvrdili suglasnost drugog Ćirilovog pisma s Nicejskim pravovjermem. Te odluke su potvrdili papini izaslanici na drugoj i trećoj sjednici.⁴²

Celescija pelagijanca se proglašava heretikom, svrgavaju se i isključuju iz staleža svi biskupi koji nisu prihvatili odluke sabora o nestorijanstvu, oduzimaju se ovlasti nestorijanskim biskupima nad pravovjernim klericima, svrgavaju se budući klerici, koji bi pristali uz Celescija ili Nestorija te je isto tako nevaljan ponovno primanje u klerički stalež neobraćenih nestorijanaca od strane Nestorija ili njegovih sljedbenika.

⁴⁰ Usp. J. PAVIĆ - T. Z. TENŠEK, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993., str. 104-105.

⁴¹ Euhite - mistična kršćanska sljedba nastala u Mezopotamiji oko 350. godine. Odricali su se zemaljskih dobara, a molitvom i asketskim životom težili su sjedinjenju s Bogom. Rašireni po Siriji, Maloj Aziji i Traciji.

⁴² Usp. H. JEDIN, *Velika povijest Crkve*, KS, Zagreb, sv. II., 1995., str. 102.-105.

Ekskomunicirao je sve koji se ne pokore odlukama Efeškog sabora i osuđuje sve koji bi sastavljali neko drugo Vjerovanje po sadržaju različito od Nicejskog.

Crkva je morala i na sinodama neumorno isticati pravovjernu vjeroispovijest, poput sinode u Toledu, održane 447. godine, koja nam donosi produženi oblik Vjeroispovijesti pod nazivom „Libbelus in modum Simboli“ biskupa Pastora iz Palencije. U njoj se ističe podjednako božanstvo osobe Isusa Krista kao Sina Božjeg i njegovo čovječstvo kao sina Marijina. Za ljudsku dušu ističe da nije božanska supstancija, već stvorenje.

1.3.7. Pitanje odnosa ljudske i božanske naravi osobe Isusa Krista

Sinoda u Carigradu 448. godine, sazvana pod patrijarhom Flavijem, osudila je Eutiha zbog njegovih tvrdnji da je božanska narav apsorbirala ljudsku nakon utjelovljenja u Kristu, a kojeg će kasnije rehabilitirati razbojnička sinoda⁴³ u Efezu 449. godine, sazvana od cara Teodozija II. Na njoj su bili smijenjeni Teodoret Cirski zbog protu-ćiriliovskih spisa, kao i Ibas iz Edese zbog pisma Perzijancu Marisu zbog „nestorijanstva“. Zbog navedenih razloga papa Lav I. će u više navrata uputiti molbe caru Teodoziju II. da sazove novi koncil u Italiji, a na koje će tek odgovoriti nasljednik Teodozija II., Marcijan.

1.3.7.1. Odgovor Kalcedonskog sabora održanog 451. godine⁴⁴

Kako bi okončao s kristološkim raspravama prve Crkve u kojoj se pojavio problem odnosa⁴⁵ ljudske i božanske naravi, Car Marcijan saziva sabor 451. godine u Niceji, no prije otvorenja isti prebacuje u Kalcedon⁴⁶ na Bosporu, na kojem će se odbaciti monofizitstvo⁴⁷.

Iako sazvan od cara, ipak je djelo pape Lava I. Velikog, čije je dogmatsko pismo uz Nicejski obrazac Vjerovanja pročitano na saboru, a na što su biskupi potvrdno izjavili da je to vjera otaca. Na petoj sjednici sabor donosi obrazac Vjerovanja,⁴⁸ kojeg su svi biskupi potpisali, a u sebi sadržavalo vjeru u jednog te istog Sina, Gospodina Isusa Krista, potpunog

⁴³ Termin koji je „skovao“ papa Lav I. Veliki, zbog nemogućnosti predsjedavanja njegovih poslanika na saboru.

⁴⁴ Usp. DH 300.

⁴⁵ Eutih Arhimandrit tvrdio da je božanska narav apsorbirala ljudsku nakon utjelovljenja u Kristu.

⁴⁶ Najbrojniji po prisustvu biskupa, sve do vremena I. Vatikanskog sabora.

⁴⁷ Govor o jednoj naravi u Kristu, čime se umanjivala njegova čovječnost.

⁴⁸ Koje se sadržajno nadovezuje na papino pismo.

kao Boga i kao čovjeka, u⁴⁹ dvije nepomiješane, ne preobražene⁵⁰, nerastavljene i neodijeljene⁵¹ naravi, sjedinjene u jednoj osobi i jednoj hipostazi.

Na Koncilu je pokrenuto pitanje uživanja istih povlastica Carigrada kao novog "Rima", koje je uživao stari Rim, no ipak iza njega. Iako zamoljen od Koncila i cara da ga potvrdi, papa Lav I. Veliki uskraćuje svoje odobrenje kanona, jer je smatrao da se isti protivi primatu Rimske Stolice, koju je Lav I. zastupao.⁵²

Isto tako, Sveti sabor je donio zaključak da:

„...nitko ne smije iznositi, pisati ili sastavljati drugo vjerovanje, niti smije drukčije misliti li naučavati...“⁵³

što je od iznimne važnosti za razumijevanje ovog rada.

1.3.8. Trajna borba Crkve za očuvanje ispravna tumačenja Kristova misterija

Da su političke okolnosti nastojale utjecati na nauk Crkve, prikazuje nam i drugi Carigradski sabor, održan 553. godine⁵⁴ Sazvan je od cara Justinijana, kako bi osudom teologa Antiohijske škole za sebe pridobio monofizite. Za tu potrebu car Justinijan prisiljava papu Vigilija na dolazak, a koji pod carevim pritiskom potvrđuje sabor u pismu 553. godine, upućenom carigradskom patrijarhu Eutihiju. Četrnaest anatema potječe najvećim dijelom iz Justinijanovog edikta, sastavljenog 551. godine. Trinaest poglavlja je upravljeno protiv „Tri poglavlja⁵⁵“ nestorijanskih spisa u kojima je papa osudio 56 iskaza iz spisa Teodora Mopsuestijskog, ali ne i njega kao osobu. Iako je branio ispravnost spisa Teodora Cirskog i pisma Ibasu iz Edese, pod pritiskom cara, papa ih osuđuje u konstituciji „Dominus noster et salvator“ 554. godine.

⁴⁹ Ne "iz".

⁵⁰ Protiv monofizita.

⁵¹ Protiv nestorijanaca.

⁵² Usp. H. JEDIN, *Crkveni sabor*, KS, Zagreb, 1980., str. 29.-32.

⁵³ Usp. DH 303.

⁵⁴ Usp. DH 420.

⁵⁵ Osuda osobe i spisa Teodora Mopsuestijskog, spise Teodora Cirskog protiv Ćirila Aleksandrijskog, pismo Ibasu edeškog protiv Ćirila.

Slijediti će potom treća sinoda u Toledu 589. godine⁵⁶ koja donosi 23 anateme protiv arijanskog krivovjerja. U vjeroispovjednom obrascu spominje dodatak "Filioque"⁵⁷ za koji se smatra da je ubačen u Carigradski obrazac Vjerovanja. Po prvi put se dodatak „Filioque“ nalazi u dokumentima te sinode, s obzirom da ga nema u starijim rukopisima.

Nedugo potom, sinoda u Toledu 675. godine⁵⁸ ističe Vjeroispovijest⁵⁹ koju je prema J. Madozu izradila sama sinoda, pri čemu su joj kao glavni predlošci poslužile vjeroispovijesti 4. i 6. sinode u Toledu 633. i 638.

Treći carigradski sabor, inače šesti opći⁶⁰, 680./681. godine će ponovno istaknuti pravovjernu vjeru u otajstvo Kristove osobe, pri čemu će pod sazivom cara osuditi monotelete patrijarha Sergija, Kira biskupa Fazisa, Pira, Pavla Petra, Teodora biskupa Farana. Njih je 545. godine papa Agaton spomenuo i odbacio u svom pismu, a naveo je i bivšeg papu Honorija I., koji je svojevremeno napisao pismo Sergiju, u kojem je ističe da je slijedio njegova shvaćanja i potvrđuje njegov nauk, a za koja Sabor ipak smatra da su proturječna Apostolskom nauku i odredbama Svetih sabora, zbog čega ih je odbacio kao štetne za dušu.

Sabor isto donosi *definiciju o dvije volje i dva djelovanja* u Kristu:

„...Opći sabor prihvatio je s vjerom... pismo koje je Agaton...uputio...caru Konstantinu, koje odbacuje one...koji su naviještali i naučavali jednu volju i jedno djelovanje u spasenjskom djelovanju utjelovljenog Krista, našeg pravoga Boga...koji postoji u dvije naravi sjedinjene u jednoj hipostazi, nije podijeljen u dvije osobe nego je jedan te isti...u kojem postoje dvije naravne vrste htijenja-volje i dva naravna neodvojiva djelovanja-nedjeljiva i nepomiješana, dok te dvije volje nisu suprotstavljene...njegova ljudska volja se ne protivi i ne želi suprotno.... poslušna je...podlaže se božanskoj volji...“⁶¹

⁵⁶ Usp. DH 470.

⁵⁷ Duh Sveti izlazi i od Sina.

⁵⁸ DH 525.

⁵⁹ Ranije pripisana Euzebiju iz Vercellia.

⁶⁰ Vidi, *DODATAK*, str. 50.-51.

⁶¹ DH 553.

1.3.8.1 Gelazijev dekret iz 496. godine

Dekretalno pismo o priznavanju i nepriznavanju knjiga, čije je vrijeme nastanka dvojbeno, no ne i zanemarivo, a o čemu svjedoči podjela pisma na pet dijelova, od kojih ćemo pozornost usmjeriti na IV.⁶² i V. dio⁶³. Prvi dio pisma se pripisuje papi Damazu I., dok se četvrti i peti dio pripisuju papi Gelaziju I. i Hormizdi iz 6. stoljeća, čije se autorstvo odnosno, autentičnost pisma osporava.⁶⁴

1.3.8.2. IV. dio pisma: Autoritet općih sabora⁶⁵

U Pismu iznosi stav po kojem drugi temelji ne mogu biti položeni osim Isusa Krista, no sveta Rimska Crkva ne brani da se uz SP prihvate i spisi koncila, čija imena navodi: Nicejski, Carigradski, Efeški i Kalcedonski, koje naziva Svetima te se nakon autoriteta tih sabora trebaju prihvatiti i poštivati do tada održani sabori Svetih Otaca.

1.3.8.3. V. dio pisma donosi popis osoba s Prihvatljivim knjigama⁶⁶

To su djela Ciprijana, Gregorija Nazijanskog, Bazilija Velikog, Atanazija Aleksandrijskog, Ivana Zlatoustog, Teofila Aleksandrijskog, Ćirila Aleksandrijskog, Hilarija iz Poitiersa, Ambrozija, Augustina, Jeronima...

Uz navedene, mogu se čitati djela i rasprave svih pravovjernih otaca.

1.3.8.4 Oni koji su bili „budni i bdjeli“

Slijedeći Apostolski govor o misteriju osobe Isusa Krista, apostolski oci, a potom i crkveni, neprestano su se trudili bdjeti nad ispravnim prenošenjem Kristova misterija, protiv onih koji su tumačili otajstvo Kristove osobe na svoj način, ne mareći pri tome i o jedinstvu Crkve, a čije posljedice razjedinjenja osjećamo i danas, stoljećima kasnije. Kako bi uopće

⁶² Izjavi o priznavanju općih sabora.

⁶³ Dekretu o priznavanju spisa crkvenih otaca i odbacivanju apokrifnih i krivovjernih djela.

⁶⁴ Usp. DH 350 -351.

⁶⁵ Usp. DH 352.

⁶⁶ Usp. DH 352.

mogli govoriti o crkvenim ocima, moramo progovoriti o onima koji su im prethodili - apostolskim ocima, čija su razmišljanja i shvaćanja bila svojevrsni putokaz u budućim teološkim raspravama, koja su uslijedila u ne tako dalekoj budućnosti.

2. Teologija otaca

2.1. Apostolski oci

Pod tim pojmom smatramo neposredne učenike apostola, odnosno krug pisaca koji su bili u dodiru s apostolima, a to su: Klement Rimski, Ignacije Antiohijski, Polikarp iz Smirne i Papija Hierapolski.

Postoje isto tako i književna djela koja se pripisuju apostolima, a ne smiju se ispustiti iz ovog rada, a koja se smatraju bitnima za poznavanje svijesti prve Crkve o samoj sebi i njezinom identitetu. To su simbol Vjere, Didaché, izvan kanonski spisi. Tu su i djela njihovih učenika: Barnabina Poslanica, Hermin Pastir.

Djela su nastajala iz praktičnih razloga prvih kršćanskih općina, dok su sadržajem i oblikom naslonjeni na Sv. Pismo Novoga Zavjeta, posebno na poslanice sv. Pavla, čime spadaju u pastoralnu književnost stare Crkve.

Bitno je naznačiti da spisi apostolskih otaca ne otkrivaju teološku dubinu misli, no ipak su svojevrsna neprocjenjiva vrijednost. Možemo ih smatrati zapisanom sviješću prve Crkve, koja se trudila shvatiti kako djelo Kristovo, tako i njegovih apostola. U tim spisima vidimo pokušaj autora, koji su bez ikakve posebne sistematizacije tumačili istine vjere i običaje, pri čemu su izrazito naglašavali određene istine vjere: da je Bog jedan, Kristovo božanstvo, a posebno istinu božansku ustanovi Crkve, koju ne obrađuju znanstveno, kao što će to činiti apologeti 2. stoljeća. Te spise promatramo kao svjedoke razdoblja u kojem je Crkva stavljala naglasak na unutarnje i vanjske opasnosti: na jedinstvu, poslušnosti pastirima, vršenju kreposti, kršćanskom načinu života, ostajanju u onom u čemu su poučeni, odnosno da ne podlegnu heretičkom načinu razmišljanja (istovremeno se šireći na istočnom dijelu Sredozemlja). Iz njihovih spisa ne možemo zaključiti intelektualnu preokupaciju misterijem Trojedinog Boga, a koja će uslijediti kao reakcija na heretičke stavove pojedinih biskupa i njihovih pristalica.⁶⁷ Zanimljiva je činjenica da se već kod Ignacija Antiohijskog (+107.) javljaju poslanice koje žele sačuvati vjernike od zabluda i napose razdora potaknutih teološkim problemima, koji su nastali u Aziji i među sirske crkvama, u kojima su djelovale judeognostičke skupine pod nazivom DOKETI, koji su poricali da je Krist uzeo pravo tijelo.

Nasuprot njima već Ignacije tumači da je Krist rođen i nerođeni, od Marije i Boga. Identičan stav ima i Polikarp iz Smirne (69.-165.), učenik sv. Ivana Apostola.⁶⁸ Papija Hierapolski, predstavnik judeokršćanske teologije, već oko 130. godine zastupa krivovjerni

⁶⁷ Usp. J. PAVIĆ - T. Z. TENŠEK, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993., str. 13.-14.

⁶⁸ Usp. J. PAVIĆ - T. Z. TENŠEK, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993., str. 18.-24.

stav, odnosno milenarizam - nauku o Kristovoj vladavini na zemlji, gdje će pravednici uživati s njim 1000 godina u svakoj vrsti materijalnih dobara prije konačnog suda.⁶⁹

U počecima Crkve, liturgijski kao i disciplinarni život kršćanskih zajednica bio je obilježen velikom slobodom zbog koje se javila potreba za određenom kodifikacijom spisa u svrhu zaštite liturgijskog života od proizvoljnosti pojedinaca. Da određeni spis stekne jakost autoriteta, često se pripisivao apostolima, no ipak su bili podložni izmjenama i dopunama zbog čega se teško mogu razlučiti. Isti ti spisi na području povijesti dogmi pružaju zanimljive elemente, od kojih je najznačajniji apostolski simbol vjere o kojemu legenda iz 4. stoljeća ističe podrijetlo stvaranja tijekom apostolskog vremena, kao krsnog obrasca kojeg je katekumen izgovarao za vrijeme krsnog obreda, a koji nikad nije bio poznat na Istoku⁷⁰.

Apostolsko Vjerovanje u svojoj konačnoj formulaciji potječe iz srednjeg vijeka. Kao cjelovit obrazac se nije zapisivao jer se pri krštenju izricao kratki sažetak vjere, koji su katekumeni učili tek pred krštenje jer je postojala bojazan da do njega dođu nevjernici, koje se upravo po nepoznavanju materije moglo prepoznati kao heretike. Bio je isto tako znak raspoznavanja među kršćanima. Svjedočanstva raznih autora izvješćuju o tom obrascu: Ignacije, Justin, Irenej, Hipolit, Tertulijan. To ukazuje na postupnu pojavu kompleksnijih formula, koje su nastajale na temelju kristoloških i trinitarnih obrazaca.⁷¹

2.2. Crkveni oci

Crkvenim ocima smatramo one oce koji su očevi Crkve prije raskola, iskonski pripadnici zajedničke povijesti protestanata, istočnjaka i zapadnjaka, a odlikuje ih starina, pravovjernost, odobrenje od Crkve i svetost života.

Kod govora o nauci otaca trebamo razlikovati samu nauku koju oni uče i dokaze razuma kojima je žele utvrditi. Jednodušnu nauku otaca treba držati kao Bogom objavljenu, jer tada istupaju kao svjedoci žive vjere u Crkvi, što, naravno, ne vrijedi za razloge kojima oni hoće neku nauku utvrditi, jer isti ponekad budu bez unutarnje snage. U njihovom teološkom razmišljanju posebnu će se pozornost posvetiti odnosima u Bogu te svojstvima božanskih Osoba. Svojim su razmišljanjima ne samo oni, već i drugi crkveni oci, bilo krivim ili

⁶⁹ Usp. J. PAVIĆ - T. Z. TENŠEK, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993., str. 25.

⁷⁰ Po izjavi Marka Eugena na Firentinskom koncilu.

⁷¹ Usp. J. PAVIĆ - T. Z. TENŠEK, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993., str. 32.

ispravnim, utjecali na definiranje i očuvanje pravovjernog nauka o Trojstvu kakvog nam je predala Katolička Crkva. Na temelju Objave i Predaje, crkveni su oci pokušavali u dubokoj vjeri shvatiti odnose između božanskih osoba u Bogu. Na njihov teološki način razmišljanja u velikoj mjeri su utjecali različiti filozofski pravci i poznavanje stranih jezika, koji su bili uvjeti za rasprave, a time i ispravno shvaćanje i izražavanje filozofsko-teoloških termina kojim su se apologeti služili kako bi obranili istine vjere, a na temelju kojih su slobodno pravovjerno promišljali o misteriju Trojstva u sebi.

Po grčkom shvaćanju, glas označuje Logos, koji izlazi iz Očevih usta, a predstavljaju Duh odnosno Očev um, dok u latinskom tumačenju logos predstavlja verbum, što znači Riječ kojem je neposredno najbliže počelo - um iz kojeg izlazi, zbog čega možemo zaključiti da je tvrdnja po kojoj Sin izlazi iz Očeva uma (iz kojeg se rađa umnim djelovanjem) teološki sigurna iz suglasnosti istočnih i zapadnih otaca.⁷²

Sveti Augustin promatra Logos kao ideju, pojam uma koji Otac rađa spoznavajući svoju bit, no oba shvaćanja ukazuju na to da Grci i Latini priznavaju isto najbliže počelo iz kojeg izlazi Riječ.

Uz crkvene oce, čiji će nauk o Trojstvu biti analiziran, spomenut će se i nauk Origena crkvenih naučitelja, čiji je dio nauka, kao i njegove pristaše, bio pogođen anatemom. Spomenut će biti zbog težine filozofske misli, kojom je čak Augustinu i Kapadočanima bio ravan.⁷³

Sveti oci su načelno učili stvarnu istovjetnost Božje biti i odnosa u Bogu time što su branili potpunu Božju jednostavnost i isključivali svako stvarno sastavljanje.⁷⁴

2.2.1. Augustin (+ 430.)

Prije obraćenja je slušao propovijedi Ambrozija, koje su utjecale na njega i kasniju teologiju u njegovu životu.⁷⁵ Za života je bio Hiponski biskup i jedan od najvećih mislioca upravo zbog boljeg poznavanja poganske filozofije od drugih. Vrstan je poznavatelj grčkog

⁷² Usp. S. BAKŠIĆ, *Presveto Trojstvo*, TNT Kaptol, br. 27., Zagreb, 1941., str. 171.

⁷³ Usp. C. MORESCHINI, *Povijest patrističke filozofije*; prir. Stjepan Kušar, KS, Zagreb, 2009., str. 124.

⁷⁴ S. BAKŠIĆ, *Presveto Trojstvo*, TNT Kaptol, br. 27., Zagreb, 1941., str. 271.

⁷⁵ Usp. H. JEDIN, *Velika povijest Crkve*, KS, Zagreb, sv. II., 1995., str. 222.

jezika, kojeg je u to vrijeme rijetko tko znao u Africi. Ono što je isto tako za spomenuti da mu samo Aleksandrinci, poput Klementa i Origena pa čak i Kapadočani, poput Gregorija Nisenskog, mogu biti ravni. Ono što je Augustin s godinama sazrijevanja isticao jest nedostatnost vlastite filozofske spekulacije spram vjere.⁷⁶

Ako shvatimo definiciju neoplatonizma, koja u drugom dijelu Parmenida traži jezgru Platonova učenja, onda možemo zaključiti da Augustin nikada nije bio neoplatoničar. On dovodi platonizam u dodir s kršćanstvom, koji nije filozofija o ovom svijetu koje kršćanstvo odbacuje, već filozofija o drugome, inteligibilnom svijetu, dostupnog samoj spoznaji.⁷⁷

Platonizam je za Augustina ne samo kulminirao u obraćenju, već je i trajno oblikovao Augustinovu misao, čime njegova filozofija postaje plod kršćanske kulture. Od svih djela koje je napisao, posebna pozornost bit će posvećena njegovu djelu pod nazivom „De Trinitate“, koje je mnogo razvijenije, nego u ostalim djelima iz tog doba, što je i bio razlog izdvajanju od ostalih otaca i predstavljanju njegova razmišljanja.

Po Augustinovom mišljenju, ista su djela Oca i Sina te niti jedno djelo Otac ne čini bez Sina, već je uvijek riječ o istim djelima, gdje navodi primjer da je tijelo samog Sina i glas samog Oca i onu priliku samog Duha Svetog izvelo je čitavo Trojstvo, čime želi iskazati da djelovanje ne može biti razdijeljeno ondje gdje je jednaka nerastavljena narav, tako da ipak nisu tri Boga, premda su trojica i od njih je svaki pojedinac Bog.

2.2.1.1. Pojam odnosa kao relacije

Augustin je u zapadnu teologiju na latinskom uveo i udomaćio *pojam odnos* (relatio) u trojstveno razglabanje kako bi se označila povezanost osoba u Trojstvu, čija imena: Otac, Sin i Duh Sveti označavaju relacijski odnos.⁷⁸

Raspravljanje o Božjim odnosima je identično raspravljanju o izlaženjima i kao takovo je od osnovne vrijednosti za sam traktat o Presvetom Trojstvu. Važnost ovog raspravljanja, kao što sam ovaj rad navodi da su u vremenima prve Crkve oštroumno uvidjeli Sveti oci, koji su upravo u razlici u Bogu tražili najjače svijetlo za shvaćanje te uzvišene tajne, kako bi iznašli put rješenju trenutnih teškoća svojega vremena.

⁷⁶ Usp. C. MORESCHINI, *Povijest patrističke filozofije*; prir. Stjepan Kušar, KS, Zagreb, 2009., str. 404.-405.

⁷⁷ Usp. C. MORESCHINI, *Povijest patrističke filozofije*; prir. Stjepan Kušar, KS, Zagreb, 2009., str. 413.

⁷⁸ Usp. A. DOMAZET, *Sveti Augustin. Trojstvo, u*; Služba Božja, Split, 2010., str. 241.

Sveti Augustin izriče:

„...Pitaju nas katkad nevjernici i kažu: Zar za onog kojeg zovete Otac kažete da je Bog? A mi odgovaramo: Jest Bog. Zar za onog kojeg zovete Sinom kažete da je Bog? Odgovaramo: Bog je. Zar za onog kojeg zovete Duhom kažete da je Bog? Odgovaramo: Bog je. Na što nas upitaju: Nisu li Otac i Sin i Duh sveti tri Boga? Na što im odgovaramo: Ne, Otac je ime koje označuje odnos prema nečemu (Pater nomen dictum est ad aliquid) i Sin je odnos prema nečemu (ad aliquid). Što su onda trojica Otac i Sin i Duh sveti, nisu li tri Boga, nisu li tri Svemoguća? Ne, nego jedan Svemogućí. Samo time unose broj što su jedan prema drugome (Quod ad in vicem sunt), a ne što su prema sebi (non quod ad se sunt) jer je naime Otac Bog prema sebi je Bog (ad se est Deus) zajedno sa Sinom i Duhom Svetim a nisu tri Boga jer je prema sebi (ad se) svemogućí zajedno je sa Sinom i Duhom Svetim i nisu tri Svemoguća no jer nije prema sebi Otac nego prema Sinu niti Sin nije prema sebi Sin nego prema Ocu (ad patrem) niti je Duh Sveti prema sebi Duh Sveti nema što bi prema sebi nazvao troje, nego Otac i Sin i Duh Sveti koji su jedan Bog jedan Svemogućí...“⁷⁹

2.2.1.2. Odnosi božanskih osoba u Trojstvu

Kod govora o Bogu, Neoplatosko Jedno (HEN, UNUM) i Bog vjernika jesu počelo bića i onkraj bića. Na plotinsku filozofiju se oslanja samo toliko i napušta ju, tvrdeći da je Bog jest onaj koji jest. Samo je Bog u pravom smislu riječi, jer se on ne mijenja i ustaje uvijek jednak samome sebi. Božjem bitku ništa ne nedostaje te se ono ne može usporediti s bitkom stvorenih stvari koje su na granici ništavila.⁸⁰

Augustin Boga Oca prikazuje kao najviše dobro, Boga Sina kao snagu i mudrost Očevu, a Boga DS kao Božju ljubav, a sva Trojica čine jedno Trojedinstvo.⁸¹

U djelu Trojstvo, kod govora o Kristovoj naravi, tvrdi da Krist ima dvije potpune nedjeljive i cjelovite naravi. Jednu božansku i jednu ljudsku. Sina Božjega shvaća kao drugu trojstvenu osobu, koju naziva Riječ. Te dvije naravi su po Augustinovom mišljenju neodvojive te smatra da je Krist jedna osoba u dvjema naravima.⁸² Kod govora o slanju u Trojstvu Augustin ističe da je Otac onaj koji šalje, jer je veći od Sina i Duha Svetog i po Njemu su poslani.

⁷⁹ S. BAKŠIĆ, *Presveto Trojstvo*, TNT Kaptol, br. 27., Zagreb, 1941., str. 251.-252.

⁸⁰ Usp. C. MORESCHINI, *Povijest patrističke filozofije*; prir. Stjepan Kušar, KS, Zagreb, 2009., str. 418.-419.

⁸¹ Usp. C. MORESCHINI, *Povijest patrističke filozofije*; prir. Stjepan Kušar, KS, Zagreb, 2009., str. 423.

⁸² SVETI AUGUSTIN, *Trojstvo*; prir. Marijan Mandac, SB, Split, 2009., str. 92.

Za vanjsko djelovanje tvrdi da je svako djelo izvan Trojstva jedno djelo božanske trojice.⁸³

U daljnjem razlaganju o Trojstvu, smatra da se osvijetljenje božanskog Trojstva stječe počevši od pojma ljubavi. U svakoj ljubavi se nalazi troje po Augustinu, onaj tko ljubi, onaj kog se ljubi i sama ljubav.⁸⁴

U šestoj knjizi o Trojstvu ističe da je među osobama Trojstva na snazi potpuna jednakost, stoga je kršćanski Bog koji je jedan -Trojstvo, a ne trodijelni Bog.⁸⁵ Za Oca kaže da je u sebi snaga i mudrost od sebe, za Sina da je također snaga i mudrost u samome sebi, no ne po sebi i od sebe, već rođenjem od Oca. Augustin želi jasno reći da je u Ocu i Sinu jedna mudrost jer su jedne biti i naravi. Mudrost je isto tako i Duh Sveti, jer je s Ocem i Sinom. Duh Sveti je ljubav koja uzajamno povezuje i sjedinjuje u puno zajedništvo Oca i Sina. Božansko Trojstvo je jedna mudrost zato što je upravo jedna supstancija.⁸⁶ Otac i Sin i Duh Sveti su neodvojivom jednakošću jedna te ista supstancija te ukazuju na jedinstvo. Premda je Otac rodio Sina i stoga Sin nije onaj koji je Otac, već je rođen od Oca i zato Otac nije onaj koji je Sin, ni Duh Sveti nije ni Otac i Sin, već samo Očev i Sinov Duh, koji je su jednak s Ocem i Sinom.

Samo je Sin bio raspjet pokopan i uskrsnuo, samo je Duh Sveti u liku golubice sišao nad krštenog Isusa, čime pokazuje da Trojstvo djeluje nerazdvojivo u svakom djelu koje Bog čini jedno, čini Otac, drugo Sin, a treće Duh Sveti. Duh Sveti nerođen, ni od Oca ni Sina niti obojice, a ipak je Duh Oca i Sina.⁸⁷ Ono što Augustin posebno ističe jest to da je sve u kršćanstvu djelo Oca, Sina i Duha Svetoga od kojeg sve izvire i kamo se sve vraća.⁸⁸

Augustin navodi i slijedeće:

„...Ne smije se zato, jer je Trojstvo smatrati trostrukim jer će inače manji biti sam Otac ili sam Sin nego zajedno Otac i Sin. Premda se ne vidi kako se može za Oca reći sam ili za Sina sam, kad je uvijek i nedjeljivo i On sa Sinom i Sin sa Ocem, ne na način da su obojica Otac ili obojica Sin nego jer su uvijek jedan prema drugome. Nijedan nije sam...“⁸⁹

⁸³ SVETI AUGUSTIN, *Trojstvo*; prir. Marijan Mandac, SB, Split, 2009., str. 70.

⁸⁴ SVETI AUGUSTIN, *Trojstvo*; prir. Marijan Mandac, SB, Split, 2009., str. 200.

⁸⁵ SVETI AUGUSTIN, *Trojstvo*; prir. Marijan Mandac, SB, Split, 2009., str. 182.

⁸⁶ SVETI AUGUSTIN, *Trojstvo*; prir. Marijan Mandac, SB, Split, 2009., str. 188.-189.

⁸⁷ SVETI AUGUSTIN, *Trojstvo*; prir. Marijan Mandac, SB, Split, 2009., str. 253.-254.

⁸⁸ SVETI AUGUSTIN, *Trojstvo*; prir. Marijan Mandac, SB, Split, 2009., str. 240.

⁸⁹ S. BAKŠIĆ, *Presveto Trojstvo*, TNT Kaptol, br. 27., Zagreb, 1941., str. 356.

2.2.2. Sv. Ambrozije Milanski (339./40.-398.)

Ambrozije je u crkvenoj povijesti poznat po tom što se u teološkim razmišljanjima najčešće bavio trojstvenim pitanjima, koja su obilježila njegovo razdoblje, pri čemu se prvenstveno misli na arijevstvo protiv kojeg se borio cijelog života. Ono što je isto tako poznato da je arijevska teologija više zahvatila kršćanski istok, nego zapad. Na zapadu je, među ostalim, arijanizmom bila zahvaćena i milanska metropolija, gdje vjeran odlukama Niceje, Ambrozije dolazi u dodir s Arijem. Od careva je tražio da se suprotstave navedenoj zabludi, zbog čega se može reći da je kao crkveni državni političar i teološki pisac pridonio oslobođenju zapadnog kršćanstva od arijevstva, čime je očuvao Nicejsku vjeru. Pobjeda nad Arijem je Ambrozijevo veliko djelo. U svojim djelima protiv Arija i njegovih sljedbenika je jasno izražavao Trojstveno Otajstvo. U njegovim razmišljanjima se očitovala pripadnost zapadnom svijetu kao i njegova rimska pravna naobrazba koja je po sebi težila za jasnoćom i točnošću. S posebnom radošću je tumačio ključni Nicejski pojam istobitan (*homoousios*).

2.2.2.1. Ambrozijeva Trinitarna teologija

Prvi je napisao cjelovitu raspravu o Duhu Svetome, štoviše u vrijeme kad se nijekalo njegovo božanstvo po kojemu Duh posjeduje s dvijema božanskim osobama jednu vlast, jedno vladanje i zajedništvo kraljevanja. Ambrozije samo time želi istaknuti osnovnu istinu o Duhu da je Bog kao Otac i Sin zbog čega se trudio iznaći vlastitosti Duha Svetoga, a po čemu je poseban.

Za Duha Svetoga je učio da mu je vlastito izlaženje od Oca i Sina. Prvi među zapadnim ocima zapaža nedostatak Apolarova učenja, koji je Isusu odricao razumnu ljudsku dušu.

Nasuprot njemu, ističe da Isus ima pravu i potpunu ljudsku dušu, koja je odigrala nezaobilaznu ulogu u Kristovu životu te tako trajno sjedinjena s Gospodinovim božanstvom dala svoj udio u spasenju. Nije teško došao do zaključka da su u Kristu dvije cjelovite naravi - božanska i ljudska, koje sjedinjuje Osoba Riječi. Njegovo razmišljanje je vjerojatno plod Tertulijanova (+223.) naslijeđa. Ono što je bitno za istaknuti jest to da je njegova kristologija dviju naravi i jedne osobe bitno utjecala na Efeški i Kalcedonski sabor. Ambrozije je svakako izvršio utjecaj na Leona Velikoga (+461.), a samim time, vjeruje se, i na Kalcedonski sabor.⁹⁰

⁹⁰ AMBROZIJE, *Otajstva i tajne*; prir. Marijan Mandac, Služba Božja, Makarska, 1986., str. 32.-35.

Poznat je kao kršćanski pisac koji je jasno polemizirao s filozofijom, iz koje je crpio onoliko koliko je mogao i u kojoj je mjeri mogao. Da postoji neoplatonistički krug u koji spada Ambrozije, nije sasvim sigurno. Teško je zamisliti Ambrozija, inače odlučnog protivnika Simaha, kako smireno raspravlja u nekom filozofskom krugu. No na kraju četvrtog stoljeća među platonistima ili si bio kršćanin ili si bio protiv njih.

Krug o kojem je riječ vjerojatno je bio okupljen oko Augustina, a isti je održavao kontakte s Ambrozijem i Simplicijanom. Ambrozije je u svom naučavanju na primjeren način ukinuo sve ono što bi moglo imati poganski prizvuk, sačuvavši osnovnu jezgru Plotinova misticizma: odbacio svaku aluziju na grčke mitove, neoplatonska učenja o preegzistenciji duše i njezinu silasku s neba kao i učenje o prisjećanju zamjenjuje s naukom o stvaranju. Da potvrdi ispravnost svojih misli, neprestano se naslanja na Sveto Pismo.⁹¹

Što se tiče Ambrozijeva utjecaja, mora se istaknuti da je isti na njegove suvremenike bio velik. Imao je veliko značenje za Augustina, za kojeg je jedno od vrela njegovih misli.

Možemo reći da je Ambrozije svojevrsna dodirna točka Istoka i Zapada, s obzirom na to da je jedan od rijetkih koji je pronašao svojim razmišljanjima mjesto i u Bizantskoj teologiji. Bizant ga prepoznaje kao velikog teološkog učitelja i velikog crkvenog državnika po primjerima kada za pojedinu točku vjerskog nauka iz predaje treba donijeti dokaz, pri čemu ga se često navodi pa čak i kada se pobijaju krivovjerja. Mogli bi reći da uz sve navedeno Istok ipak nije u cjelini shvatio cjelokupno značenje Ambrozijeve osobe, kao i njegove nezamjenjive uloge u povijesti Crkve.⁹²

Kod govora o Trojstvu Ambrozije piše:

„...Što znači trostruko opetovanje pod jednim imenom svetosti. Ako je troje opetovanje, zašto je jedna pohvala? Ako je jedna slava zašto je troje opetovanje? Zašto troje opetovanje ako ne zato što su Otac, Sin i Duh sveti svetošću jedini? Nije rekao jedanput da ne bi odstranio Sina, nije dvaput da ne bi mimoišao Svetog Duha nije četiri puta da ne bi pripojio stvorove...“⁹³
„...Po božanstvu nije Duh nad Kristom nego u Kristu jer kao što je Otac u Sinu i Sin u Ocu tako je i Božji Duh i Kristov Duh i u Ocu i u Sinu jer je Duh usta. U Bogu naime ostaje koji je iz Boga...“⁹⁴

⁹¹ C. MORESCHINI, *Povijest patrističke filozofije*; prir. Stjepan Kušar, KS, Zagreb, 2009., str. 393.-395.

⁹² AMBROZIJE, *Otajstva i tajne*; prir. Marijan Mandac, Služba Božja, Makarska, 1986., str.37.

⁹³ S. BAKŠIĆ, *Presveto Trojstvo*, TNT Kaptol, br. 27., Zagreb, 1941., str. 61.-62.

⁹⁴ S. BAKŠIĆ, *Presveto Trojstvo*, TNT Kaptol, br. 27., Zagreb, 1941., str. 356.

2.2.3. Origen (185.-253.)

Njegov životni put i način razmišljanja možemo zahvaliti njegovom ocu Leonidu, koji ga je uputio pored ostalih znanosti i u studij Svetog Pisma. Otac mu s vremenom, hrabren njegovim riječima, umire mučeničkom smrću, svjedočeći vjeru, nakon čega Origen mora preuzeti brigu za egzistenciju svoje obitelji, radeći kao učitelj. U osamnaestoj godini života biva pozvan od biskupa poučavati katekumene, zbog čega s radošću napušta posao učitelja, iako svjestan da njegovo novo poslanje nosi sa sobom i rizik.

Najveći dio svojih promišljanja posvetio je tumačenju Sv. Pisma. Zaređen je 230. godine za svećenika, unatoč samoosakaćenju koje je učinio tumačeći previše doslovno Mt19,12, a uz to i da izbjegne govorkanja s obzirom da su školu pohađali muški i ženske.⁹⁵

Tijekom cijelog života neprekidno se trudio proniknuti u dubine značenja svetog teksta, nakon čega bi svoja razmišljanja dijelio s drugima. Zbog njegove oštroomne sposobnosti prikazuje ga se uz bok s Augustinom, kao bitnim tumačem Božje Riječi. Crkvena povijest ga smatra jednim od najvećih kršćanskih mislilaca, a po mišljenju nekih autora i najvećim tumačem kojeg je Crkva ikad imala. Dobar dio njegovog literarnog opusa je temeljen na kriteriolškoj metodologiji, koju je u detalje razradio u djelu pod nazivom "Počela". U Pismu razlikuje tri smisla: literarni ili doslovan smisao, od kojeg koriste imaju početnici, moralni, koji postižu napredujući i duhovni, koji onome koji zna taj smisao koristiti razotkriva sakriveni sadržaj, otkrivajući iza pisane riječi velika Otajstva božanske ekonomije prema čovječanstvu: obećanje, izabranje i dovršenje, a koji otkrivaju savršeni. Po toj shemi, kod Origena primjećujemo Pavlovsku trihotomiju duha, duše i tijela. Iz mnogih mjesta u djelima se vidi da je pozornost izričito posvetio duhovnom smislu, dok je zanemario doslovni kojeg smatra nemogućim, a zbog čega će takav nauk pratiti osude do današnjih dana.⁹⁶

Čitajući djela velikih mislilaca: Platona, Apolofana, Moderata, Nikomaha i dr., grčka filozofija mu je oblikovala način razmišljanja. Postoje teorije o dvijema osobama istog imena od kojih je jedan kršćanski Origen, a drugi neoplatonistički po Porfirijevim izvorima.⁹⁷ Iz Origenova učenja, koje po sebi predstavlja nastavak nauka Klementa Aleksandrijskog, može se zaključiti da je filozofija bila nužna za poučavanje Grka, koji su nastojali upoznati kršćanski nauk, kao i protiv krivovjerala.

Njegovi su se protivnici trudili istaknuti krivovjernost njegovih učenja, prouzročeni pretjeranom sklonošću filozofiji. Sa sigurnošću se može reći da je njegovo nadahnuće bilo

⁹⁵ Usp. J. PAVIĆ - T. Z. TENŠEK, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993., str. 109.

⁹⁶ Usp. J. PAVIĆ - T. Z. TENŠEK, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993., str. 113.-114.

⁹⁷ Usp. C. MORESCHINI, *Povijest patrističke filozofije*; prir. Stjepan Kušar, KS, Zagreb, 2009., str.124.-125.

kršćansko u cjelini pa čak i više nego Klementovo. Sve što je mislio i pisao, činio je to kao kršćanin. Njegovi spisi ukazuju na to da filozofiju koristi samo u službi tumačenja Pisama za koje smatra da su jedina koja mogu dovesti do prave spoznaje. Možemo reći da je jedno od njegovih prvih djela i jedno od najznačajnijih, a koje iznosi rasprave pod nazivom „O počelima“ za koje se smatra da su pokušaj pomirenja kršćanstva i filozofije, koju smatra saveznicom u borbi protiv gnosticizma.⁹⁸

2.2.3.1. "O Počelima"

Djelo se smatra prvim pokušajem da se na produbljen način iznesu osnovne istine kršćanske vjere. Ono je po svojoj biti usmjereno odbacivanju optužbi od strane pogana da su kršćani fanatici ili neuke osobe, koje nisu zainteresirane za način razmišljanja grčke kulture. Ono isto tako izlaže, ispituje i produbljuje činjenice kršćanske vjere prema načinu grčke filozofije s ciljem približavanja poganinu na njemu primjeren način shvaćanja.⁹⁹

Origen je zbog svojih razmišljanja bio pogođen anatemom, no određeni dio njegova nauka ostao je vjeran tradiciji Crkve.¹⁰⁰ Aleksandrijski biskup Demetrije ga je lišio svećeništva i zabranio njegovo učenje na dva sabora koja su bila sazvana u Aleksandriji 231./232, a Rim je potvrdio osudu.¹⁰¹ Unatoč tome, njegov nauk se širio te je bio povod da Car Justinijan (smatrao se teologom na carskom prijestolju) sastavi edikt i pošalje carigradskom patrijarhu Menasu, a koji je objavljen na sinodi u Carigradu 543. Po naravi stvari pisan je protiv monaha iz Jeruzalema, koji su širili Origenov nauk. Iznosi, među ostalim, i devet anatema potvrđenih od papa vezanih za Origenovo djelo „O Počelima“, o kojem izriče sljedeće:

„...Tko kaže ili tvrdi da su duše ljudi prethodno postojale kao duhovi ili svete sile koje su se ohladile u ljubavi prema Bogu i za kaznu poslone u tijela...da je duša Gospodina prethodno postojala sjedinjena s Bogom, s Riječju, prije utjelovljenja i rođenja od Djevice... da je tijelo našeg Gospodina Isusa Krista bilo najprije oblikovano u krilu svete Djevice i da su se potom s njim sjedinili Bog, Riječ, i duša koja je prethodno postojala...da je Riječ Božja postala slična svim višnjim silama...da će kod uskrsnuća ljudska tijela uskrsnuti kuglasta i ne prizna da će biti uskrišena uspravna...da nebo, sunce, mjesec, zvijezde i vode, na neki način

⁹⁸ Usp. C. MORESCHINI, *Povijest patrističke filozofije*; prir. Stjepan Kušar, KS, Zagreb, 2009., str.124.-127.

⁹⁹ Usp. C. MORESCHINI, *Povijest patrističke filozofije*; prir. Stjepan Kušar, KS, Zagreb, 2009., str. 129.

¹⁰⁰ Usp. C. MORESCHINI, *Povijest patrističke filozofije*; prir. Stjepan Kušar, KS, Zagreb, 2009., str.126.

¹⁰¹ Usp. J. PAVIĆ - T. Z. TENŠEK, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993., str. 109.-110.

imaju dušu i razumom obdarenu [tvarnu] silu...tvrdi da Gospodin Krist, kao što je bio raspet za ljude, tako će i u nadolazećem vremenu svijeta biti raspet i za đavle...da je moć Božja ograničena...da je toliko stvorio koliko je mogao pojmiti...da su stvorenja jednako vječna kao Bog...da je kazna davala i bezbožnih ljudi vremenita... da će doći do obraćenja davala ili bezbožnih ljudi, neka bude kažnjen anatemom....“¹⁰²

U zahvalnom pismu Gregorija čudotvorca je opisana metoda Origenova učenja prema ključu grčke paideie: logika, dijalektika, prirodne znanosti, geometrija, astronomija i filozofija. Ta pouka je bila uvod u produbljeni i sistematski studij Svetog Pisma. Prozvan je Adamanitos – čeličnim, zbog jačine njegova rasuđivanja. Smatrao je da se u Sv. Pismu nalaze sve zapovijedi i istine kršćanskoga života. Jedan je od najplodnijih i najuniverzalnijih pisaca kršćanske starine. Može se reći da je njegova teologija više istraživanje, nego definiranje, koje teži produbljenju vjerskih istina kojima želi pobiti gnostički determinizam, koji je dijelio ljude u naravne kategorije neovisno o zaslugama. Predlaže platonsku nauku¹⁰³ zbog koje će kasnije biti osuđen, a koja je bila temeljem njegova razmišljanja o preegzistenciji duša prije tijela. Bog je sva stvorenja stvorio savršena, slobodna i sveukupna razumska. Zloupotrebom te slobode podijelila su se na anđele, ljude i demone, od kojih su ljudi i demoni usmjereni prema zadobivanju prvotnoga stanja u čemu se ističe da je svršetak jednak početku slijedom brojnih čišćenja, pri čemu sloboda nije nikada prisilna.¹⁰⁴

2.2.3.2. Origenov trinitarni nauk

Ističe sličnost s poganima kada kaže da su kršćani, kao i pogani imali ideju jednoga Oca i jednoga Sina, dok je učenje o Duhu Svetom bila isključivo kršćanska ideja. U njegovoj Trinitarnoj teologiji označavaju se bitne dodirne točke u kojima dolazi do izražaja srodnost s platonizmom njegova doba. Ono što ne smijemo zaboraviti spomenuti jest to da je prvi trinitarni pisac koji koristi pojam “hipostaza“ i veže ga uz božansko Trojstvo. Po njemu pojam hipostaza ima značenje individualnog bitka, kojeg će kasnije Kapadočani prisvojiti, premda još uvijek u sebi ne posjeduje značenje koje će imati.

U nauku o Trojstvu, Sina je smjestio na niži položaj u odnosu na Oca, a Duha Svetog na niži u odnosu na Sina. Možemo ustanoviti da je degradirao osobe u Bogu. Sina promatra kao mudrost, ukoliko je mjesto ideja prema kojem je stvoren svijet. Zbog subordinacionizma

¹⁰² Usp. DH 403-411.

¹⁰³ Nauk poznat pod nazivom Apokatastaza.

¹⁰⁴ Usp. J. PAVIĆ - T. Z. TENŠEK, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993., str. 111.

rijetko rabi pojam Trojstvo, premda on tri božanske hipostaze promatra transcendentno u odnosu na svijet. Bog je nus-uzrok, izvor ili otac. Sin je dobar, ali nije sama dobrota, već njezin dionik.¹⁰⁵ On je nespoznatljiv i neizreciv, no on je onaj koji se i objavljuje. Sin je slika Očeve dobrote i on trajno živi zahvaljujući Ocu, čime se ističe njegovo vječno rađanje.¹⁰⁶

Svoj trinitarni nauk izlaže i u Komentaru Ivanova evanđelja u kojem obrađuje podrijetlo i narav Sina i Duha Svetoga i njihov odnos s Ocem, potaknut polemikom protiv gnostika, napose Herakleona, kojeg sistematski pobija.¹⁰⁷

2.2.3.3. Današnji osvrt na Origenovu teologiju¹⁰⁸

Origenova se teologija, po svojoj naravi, može s pravom smatrati istraživačkom, zbog čega ga, unatoč protivnicima njegove osobe i teologije (smatravši ga grčkim misliocem presvučenim kršćanskom vanjštinom), drugi ipak smatraju istinskim pripadnikom Crkve, kod kojega je na poseban način istaknuta mistička zaokupljenost. Njegovu osobu je teško sintetizirati, jer je on na neki način jedno i drugo, a njegova se helenska formacija i crkvenost istovremeno suprotstavljaju i nadovezuju.

Prvo mjesto u njegovoj spekulaciji pripada Logosu - tumaču volje Očeve, koji nakon stvaranja slobodnog svijeta, spašava i postupno otkupljuje od grijeha. Svoja istraživanja Sv. Pisma razlaže na temelju platonističke mentalne strukture (forma mentis). Origen je volio jedinstvo božanskih osoba više u dinamičkom jedinstvu volje i djelovanja. Promatra Boga više kao djelovanje, nego kao bitak. Njegov platonizam je s Plotinom i neoplatonizmom utjecao na Kapadočane i sveukupnu kršćansku misao 4. i 5. stoljeća, dok se na njegovu egzegezu nadovezuje sveukupna kasnija egzegeza alegorijskog tipa na Istoku i Zapadu, dok će njegova mistika postati kamen temeljac mistike Gregorija Nisenskog i Evgarija Pontskog, a koja će na različite načine prožeti srednjovjekovnu mistiku. Ono što je bitno naznačiti kod Origena jest to da je njegov nauk o rađanju Logosa, koji izlazi od Oca kao volja iz intelekta vječnim i stalnim rađanjem u neprestanom darivanju i primanju božanskog života.¹⁰⁹ Njegova će trinitarna koncepcija, koju promatra u Ocu, u Sinu i u Duhu Svetom - tri hipostaze (subzistencije), postati zajednički nauk na Istoku, a od kojeg neće biti ograđen ni kasniji sabor

¹⁰⁵ Usp. C. MORESCHINI, *Povijest patrističke filozofije*; prir. Stjepan Kušar, KS, Zagreb, 2009., str. 131.-137.

¹⁰⁶ Usp. C. MORESCHINI, *Povijest patrističke filozofije*; prir. Stjepan Kušar, KS, Zagreb, 2009., str. 139.-144.

¹⁰⁷ Usp. J. PAVIĆ - T. Z. TENŠEK, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993., str. 115.

¹⁰⁸ Usp. J. PAVIĆ - T. Z. TENŠEK, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993., str. 116.-120.

¹⁰⁹ Logos endiatetos - Logos proforikos.

u Niceji. Iako mu djela odišu pretjeranom alegorizacijom i ovisnošću o grčkoj filozofiji, kršćanska teologija je njime bila u stanju odgovoriti na zahtjeve vremena, odstranjujući pri tome gnostičke stavove o intelektualnoj superiornosti u odnosu na kršćane. Origen, iako dijelom osuđen, natjerao je najizobraženije intelektualne klase poganskog svijeta da skrenu svoju pozornost na kršćansku teologiju, koja se kod njih nametnula kao ona koja je vrijedna njihove pažnje. Više od svega želio je biti učiteljem duhovnosti. Pismo Gregorija Čudotvorca upućeno Origenu ističe ga kao osobu koja je intelektualni trud ulagala u svoje učenike kako bi, iz nesavršenog stanja u kojemu su se nalazili, stekli savršeno koje nije težnja za klasom privilegiranih po gnostičkom stavu, već ponuda svima koji čuju poziv Istine. Čak i nakon osude, Origenov autoritet nije splasnulo u Aleksandrijskoj školi do kraja 3. stoljeća. Povrh svega, Aleksandrija je osudila dio njegova nauka, ali ono što je od ključne važnosti za ovaj rad jest činjenica da je Aleksandrija sačuvala njegovu trinitarnu "baštinu". Poslije njegove smrti, Origen je stekao mnogo protivnika, koji u određenim stvarima nisu poznavali dubinu njegovih misli.

2.2.4. Sv. Atanazije Veliki (295.-373.)

Rođen u Aleksandriji u kršćanskoj obitelji tijekom razdoblja Dioklecijanovih progona koji su trajali u Egiptu do 311. godine, pri čemu se susreće s brojnim hrabrim kršćanima, koji vjeru plaćaju vlastitim životom, a što je na njega ostavilo dubok trag. Stekavši u mladosti temeljitu naobrazbu, krenuo je u istraživanje Sv. Pisma zbog čega ga kasnije biskup Aleksandar uzima kao pomoćnika, kojeg će kasnije pratiti na Nicejski sabor. To iskustvo će se kasnije odražavati i u njegovu životu. U pripremnim sjednicama, Atanazije je svrnuo pozornost na sebe dubinom svojih misli. Njegov izbor za nasljednika biskupa Aleksandra je naišao na oštru oporbu Arijevaca i Melicijevaca, koji su mu zamjerali izbor manjinski okupljenih biskupa, a što će ga, uz njegov pravovjerni temperament, pratiti ostatak života tijekom kojega će, zbog različitih spletkarenja protivnika, biti protjeran četiri puta u progonstvo.¹¹⁰

Na Aleksandrijskoj sinodi, koju je sazvaio za vrijeme kratka biskupovanja, shvatio je da pojam "hipostaza" ima dvojno značenje, odnosno da može značiti narav i osobu te se

¹¹⁰ ATANAZIJE VELIKI. *Pisma o Kristu i Duhu*; prir. Marijan Mandac, SB, Makarska, 1980., str. 10.-18.

prema tome s pravom može govoriti o trima božanskim hipostazama u Bogu. Prihvaćajući takav način razmišljanja, omogućio je povratak velikom broju homojusijevaca.¹¹¹

2.2.4.1. Atanazijeva Trinitarna teologija

U djelu "Adversus gentes" nema namjeru produbljivati kršćansku teologiju. Sina prikazuje kao Očev Logos, koji je nestvoren i po naravi neraskidivo povezan s nama. Po Atanaziju on je Logos, mudrost, moć, svjetlo, istina i krepost u sebi pri čemu koristi pojam auto kod složenica koje izriče.

Za Logos isto tako kaže da je slika Oca od kojega se ni po čemu ne razlikuje.¹¹² Atanazije isto tako kaže u raspravi protiv Arija, kod govora o proizlaženju Sina od Oca, sljedeće:

„...Zar je onaj koji je Bog ikad bio bez riječi ili je onaj koji je svjetlo bez sjajnosti ili zar nije uvijek sa sobom imao riječ, vlastiti plod svoje naravi?...“¹¹³

Isto tako na drugom mjestu ističe da:

„...Otac po Riječi u Duhu Svetom sve čini te se tako čuva jedinstvo Trojstva...“¹¹⁴
i..

„...Da je Trojstvo nerazdijeljeno: Jedan je Bog nadasve, po svemu i u svemu...“¹¹⁵

Kod tumačenja odlomka iz Ivanova evanđelja: Ja sam u Ocu i Otac je u meni, Atanazije izriče da je Sin u Ocu, jer sve što je Sin jest vlasništvo Očeve naravi onako kako iz svjetla izlazi sjaj, a iz vrela rijeka, tako da onaj koji gleda Sina, vidi vlasnost Oca te spoznaje da je Sin u Ocu, jer iz Oca ima to da jest, a i obrnuto, da je Otac u Sinu, jer je Sin upravo ono što je očeva vlasnost, kao što je Sunce u sjaju, duh u riječi i izvor u rijeci.¹¹⁶ Sina ne samo da naziva slikom Duha Svetoga, već i tvrdi da jest.

Naglašava opstojnost Trojstva, pri čemu ne zaboravlja božansko jedinstvo. Trojstvo promatra kao nedjeljivo u naravi i neraskidivo. Shvaća ga kao ono koje je u sebi jedno, sebi jednako, iste naravi i nepromjenjivo te mu pripada Duh Sveti, koji nije stvorenje. I, budući da je u Bogu moguće samo rađanje, a Sin je jedinorođenac, za Duha Svetog preostaje izlaženje kao vlastiti način opstanka Sina i Duha. Narav Duha je Božja narav. On je Duh Boga, Duh Oca, u Bogu je i nije stran njegovu božanstvu. Isto tako je nerazdjeljiv od Sina i nije izvan

¹¹¹ ATANAZIJE VELIKI. *Pisma o Kristu i Duhu*; prir. Marijan Mandac, SB, Makarska, 1980., str. 17.-18.

¹¹² Usp. C. MORESCHINI, *Povijest patrističke filozofije*; prir. Stjepan Kušar, KS, Zagreb, 2009., str. 601.-604.

¹¹³ Usp. S. BAKŠIĆ, *Presveto Trojstvo*, TNT Kaptol, br. 27., Zagreb, 1941., str.170.

¹¹⁴ S. BAKŠIĆ, *Presveto Trojstvo*, TNT Kaptol, br. 27., Zagreb, 1941., str. 365.

¹¹⁵ S. BAKŠIĆ, *Presveto Trojstvo*, TNT Kaptol, br. 27., Zagreb, 1941., str. 391.

¹¹⁶ Usp. S. BAKŠIĆ, *Presveto Trojstvo*, TNT Kaptol, br. 27., Zagreb, 1941., str. 358.

njega kojemu je vlastit. Nalazi se u Sinu i vlastit je njegovoj biti, kao i Sin u Duhu, čime je na najprisniji način izrazio neposrednu pripadnost Duha Očevom Sinu. No, nažalost, nigdje ne spominje da Duh izlazi od Sina, a što možemo samo nazirati u njegovoj teologiji, poput jednog mjesta gdje navodi da Duh "isijava" iz Sina. Duha naziva i Darom, koji odsijeva od Sina za kojeg vjerujemo da je iz Oca. Duhu je Bog Otac izvorište u smislu izlaženja, a Sin u smislu odsijevanja. U Sinovu rođenju sadržano je izlaženje Duha Svetoga.

Atanazije kod govora o spominjanju vlastitosti Duha Svetoga ističe da supostoji s Ocem i Sinom. Vječan je, nepromjenjiv i posvudašnji, jedan, jedinstven, jedincat, istobitan.¹¹⁷

Atanaziju crkvena povijest pripisuje stvaranje dogmatskog zaključka i metodu dokazivanja istobitnog božanstva Duha Svetog.¹¹⁸

2.2.5. *Ostati na putu otaca*

Njihov nauk i povijesne okolnosti u kojima su živjeli nastojalo se aktualizirati, jer su kao i u prošlosti bile od presudne važnosti za današnju Vjeroispovijest Crkve i oblikovanje kanona, dok su teologiju proželi filozofijom, dajući joj istovremeno i razumsko opravdanje. U njima katolička i ostale spomenute teologije mogu i moraju ogledati svoj identitet i ostati u onom u čemu su poučeni od davnina. Možemo na neki način reći da ako smo vjerni crkvenim pravovjernim ocima, onda, kao i oni, ostajemo istovremeno vjerni i Crkvi.

2. 3. *Ekonomija spasenja u promišljanjima Augustina, Ambrozija, Origena i Atanazija*

2.3.1. *Govor o stvaranju kod Augustina*

Kod govora o stvaranju, Augustin u svoja djela preuzima velike komentare Filona, Origena, Bazilija i Ambrozija, pri čemu je preispitao kršćansku i platoničku tradiciju koje se razlikuju, jer se između njih ispriječava pojam „*Creatio ex nihilo*“¹¹⁹, koji se prvi put upotrebljava u apologetici u 2. stoljeću.¹²⁰

¹¹⁷ Usp. ATANAZIJE VELIKI. *Pisma o Kristu i Duhu*; prir. Marijan Mandac, SB, Makarska, 1980., str. 78.-83.

¹¹⁸ Usp. H. JEDIN, *Velika povijest Crkve*, KS, Zagreb, sv. II., 1995., str.161.

¹¹⁹ Stvaranje iz ničega. U činu Stvaranja nije prethodno postojala Bogu suvječna materija koju se potom oblikovalo.

¹²⁰ Usp. C. MORESCHINI, *Povijest patrističke filozofije*; prir. Stjepan Kušar, KS, Zagreb, 2009., str. 425.

U djelu „De diversis quaestionibus LXXXIII“, odnosno osamnaestom pitanju želi dokazati da sva stvorenja imaju trostruki uzrok i zato moraju potjecati od Trojstva, koje daje da sve jest i da bude to što jest.

U pismu upućenom Nebridiju iznosi da su osobe Trojstva nerazdvojne te tumači tri značajke svega što postoji: uzrok, bitak i red ili manentia. Manentia znači trajnost onoga što postoji u cijelom svom svojstvu, a sličan pojam pondus označava postojanost stvari.¹²¹

Iznoseći nauk o Trojstvu u djelu „De Trinitate“, ističe da su Otac i Sin počelo DS, a ne dva... Jedan Bog, jedan Stvoritelj i jedan Gospodin.¹²² Bog, koji je sve razborito stvorio po vlastitoj zamisli i vidio je da je dobro, sve je učinio svojom dobrotom, stvoritelj je svake naravi, a bez čijeg upravljanja bi svijet jedva mogao bivstvovati.¹²³

Po njegovu uvjerenju, svijet nije učinjen bez vremena, nego u vremenu, budući da s Bogom ništa nije su vječno i ništa nije bilo osim njega.¹²⁴ U svome djelu „De Civitate Dei“ tvrdi da je Božja volja vječna s njegovim predznanjem te je svakako na nebu i na zemlji što god je htio ne samo prošlo ili sadašnje, već i buduće već učinio¹²⁵. Ne zato što će Bog imati novu volju koju nije imao prije, već zbog toga što je odvijeka pripravljeno tada biti.¹²⁶ Štoviše, ističe da bi svijet jedva mogao bivstvovati tren oka kada bi mu Bog uskratio svoje upravljanje.¹²⁷

Prema Augustinu, razlozi svega stvorenog su vječno u Bogu, jer je Božja odluka izvan vremena i nepromjenjiva. U njemu ne postoji prošlost i budućnost, već samo sadašnjost. Svijet je stvoren jednim Božjim činom. Stvaranje je djelo jednoga Boga, koji je Trojstvo te zato ono na sebi nosi obrise i pečat - znamen božanskog Trojstva, čime je upućeno na stvoritelja svega.¹²⁸

Augustin isto tako kaže da su stvari i oblik stvoreni istovremeno da imaju svoj početak, kao i svoj svršetak u vremenu. Stvorena su od ničega no od Boga, ne od sebe, ne od svoje stvari, već od stvari stvorene od Boga. Njenu bezobličnost je oblikovao prije ikakvog vremenskog razmaka, od apsolutnog ništa je stvorio sve. Isto tako kaže da su u Riječi Božjoj njegovu jedinorođencu vidjeli nebo i zemlju, glavu i tijelo Crkve u predodređenju prije svih vremena.

Bog djeluje i ne pokreće se i ne počiva u vremenu, no ipak čini stvari koje vremenu čini samo vrijeme i počinak od vremena. Stvari koje je stvorio vidimo zato jer participiraju na

¹²¹ Usp. C. MORESCHINI, *Povijest patrističke filozofije*; prir. Stjepan Kušar, KS, Zagreb, 2009., str. 431.-432.

¹²² Usp. S. BAKŠIĆ, *Bog Stvoritelj. Stvaranje tvarnog i duhovnog svijeta*, sv. 1., Zagreb, 1946., str. 43.

¹²³ Usp. S. BAKŠIĆ, *Bog Stvoritelj. Stvaranje tvarnog i duhovnog svijeta*, sv. 1., Zagreb, 1946., str. 121.

¹²⁴ Usp. S. BAKŠIĆ, *Bog Stvoritelj. Stvaranje tvarnog i duhovnog svijeta*, sv. 1., Zagreb, 1946., str. 106.

¹²⁵ Ps 113,11.

¹²⁶ Usp. S. BAKŠIĆ, *Bog Stvoritelj. Stvaranje tvarnog i duhovnog svijeta*, sv. 1., Zagreb, 1946., str. 114.

¹²⁷ Usp. S. BAKŠIĆ, *Bog Stvoritelj. Stvaranje tvarnog i duhovnog svijeta*, sv. 1., Zagreb, 1946., str. 121.

¹²⁸ Usp. SVETI AUGUSTIN, *Trojstvo*; prir. Marijan Mandac, SB, Split, 2009., str. 128.

božjem bitku koji im daje da jest. Augustin vjeruje da je Bog već vidio stvorenu stvarnost kad je vidio da je treba stvoriti.¹²⁹

2.3.2. Ambrozijeva promišljanja o stvarateljskom činu¹³⁰

Ambrozije je napisao (za nas značajno) djelo Hexameron¹³¹ koje bi u prijevodu mogli izraziti riječima „Bijeg iz svijeta“.

U prvom poglavlju prve knjige, Ambrozije nastoji opravdati korištenje Knjige Postanka kako bi objasnio nastanak svijeta protiv filozofa, koji su postavili tri počela svega što postoji: Boga, uzorak i materiju, a za koja su tvrdili da su nepromjenjiva, nestvorena i bez početka. Po njima je Bog oblikovao svijet iz materije¹³² od koje su nastale sve stvari. Povezali su vječnost djela s vječnošću Boga, zbog čega ih kori da su se izgubili u beskrajnom istraživanju prirode, pri čemu su zanemarili Stvoritelja.

2.3.3. Origenova promišljanja o stvarateljskom činu

Božje djelovanje promatra kao ograničeno i kao ono koje nije beskonačno što na osobit način po njemu dolazi u stvaranju i u upravljanju svijetom. U skladu s tradicijom kršćanstva tvrdi da se stvaranje zbilo ni iz čega i da je Božje djelo, što vrijedi kako za stvaranje pojedinih bića, tako i za bezobličnu materiju. Na takav način razmišljanja utjecala je platonistička tradicija, koja je smatrala da je svijet su vječan Bogu. Bogu isto tako Origen pripisuje naziv Otac svega stvorenoga, koji je kasnije protumačen na kršćanski način. Origen smatra da svako biće, budući da proistječe iz Boga koji je bitak, ujedno ima i udjela u njemu.¹³³

Otac u Sinu, samim njegovim rađanjem, stvara spoznatljivi svijet.

¹²⁹ SVETI AUGUSTIN, *Trojstvo*, prir. Marijan Mandac, SB, Split, 2009., str. 292.-294.

¹³⁰ Usp. C. MORESCHINI, *Povijest patrističke filozofije*; prir. Stjepan Kušar, KS, Zagreb, 2009., str. 399.-400.

¹³¹ Nažalost nemamo u potpunosti prevedeno spomenuto djelo, zbog čega ćemo morati iz geometrijskog prikaza ispustiti Ambrozijeva razmišljanja o odnosu Stvoritelja prema stvorenome.

¹³² grč. hyle.

¹³³ Usp. C. MORESCHINI, *Povijest patrističke filozofije*; prir. Stjepan Kušar, KS, Zagreb, 2009., str. 131.

Origen isto tako ističe u nauku da Bog proviđa kako za cjelokupni svijet, tako i za pojedinca. Kod izlaganja nauka o providnosti, ističe da Bog unaprijed poznaje događaje i njegovo znanje o budućim događajima ne postaje uzrok istim.

*„...već prije stvaranja, budući da se ništa ne zbiva bez nekog uzroka,
zna što će se zbiti i zbog kojih uzroka...¹³⁴*

No, ono što ga zaprepašćuje ga "lanac budućih zbivanja" i spoznaja da se ništa ne zbiva bez uzroka.

Ono što je isto tako značajno kod Origena jest da kod tumačenja Dj 17, 28 kaže sljedeće:

„...Ta na koji način treba da mi u Bogu, živimo mičemo se i jesmo, ako on svojom silom ne obuhvaća svemira i ne drži svijeta?...“¹³⁵

2.3.4. Atanazijevo viđenje stvarateljskog čina

Atanazije priznaje Božju stvarateljsku moć Očevoj Riječi i Mudrosti, kao i prvenstvo zbog čega se kod stvaranja stvari zapaža samo Božja Riječ.¹³⁶ Isto tako će reći kako su stvorenja postala iz ničega, a u skladu s naukom na Nicejskom koncilu 325. godine na kojem su saborski oci, protiv gnostičkih uvjerenja o različitim izvorima vidljivog i nevidljivog svijeta, istaknuli da Bogu ništa nije su vječno te da je sve po njemu dobilo opstanak, jer je On iskon i početnik svega.¹³⁷

U polemiziranju s poganskim kultovima protiv onih koji štiju zvijezde, ističe da sunce, mjesec i nebeske sfere ne mogu smatrati božanskim bićima, jer nemaju ni duha ni razuma. Po njemu cijeli svijet svojim savršenstvom jasno upućuje na postojanje Boga stvoritelja i vladara, a koji je po kršćanskom opisu: transcendentan, samodostatan, duhovne naravi, dobar, jednostavan, svedržitelj cjelokupnog stvorenja. Dobre stvari „stvarno postoje“ jer imaju svoje paradigme u Bogu, dok zle promatra kao ljudsku izmišljotinu i tvorevinu.¹³⁸

¹³⁴ Usp. C. MORESCHINI, *Povijest patrističke filozofije*; prir. Stjepan Kušar, KS, Zagreb, 2009., str. 139.-144.

¹³⁵ S. BAKŠIĆ, *Bog Stvoritelj. Stvaranje tvarnog i duhovnog svijeta*, sv. 1., Zagreb, 1946., str. 121.

¹³⁶ Usp. S. BAKŠIĆ, *Bog Stvoritelj. Stvaranje tvarnog i duhovnog svijeta*, sv. 1., Zagreb, 1946., str. 92.

¹³⁷ Usp. ATANAZIJE VELIKI. *Pisma o Kristu i Duhu*; prir. Marijan Mandac, SB, Makarska, 1980., str. 36.

¹³⁸ C. MORESCHINI, *Povijest patrističke filozofije*; prir. Stjepan Kušar, KS, Zagreb, 2009., str. 602.-603.

3. Katehetsko-geometrijski pristup Trojstvu

Članak je vjere da su u Bogu isključivo tri osobe, što se može utvrditi promatrajući navedene crkvene dokumente. Da su samo tri osobe u Bogu, kao što se iz izloženog vidi, zajamčeno je i objavljeno u Svetom pismu i Crkvenoj predaji o tajni Presvetog Trojstva.¹³⁹

Odnosi u Bogu nam omogućuju da Presveto Trojstvo spoznamo i promatramo kao savršeni život zajednice, no ne kao zbroj triju božanskih osoba u svrhu izbjegavanja triteizma. Ta nedokučiva stvarnost izmiče našoj spoznaji, no izvire iz tog što je svaka Božanska osoba istovjetna sa svojom biti. Ipak, s druge strane, što je bit svake pojedine osobe? Po našem analognom shvaćanju, Božja bit je za nas nedokučiva stvarnost, no osobe tu istu bit oživljuju i proniču, pri čemu ne smijemo smetnuti s uma da je božanska bit apsolutni duševni čin i da odnosi nisu ništa drugo doli primanje i davanje jedne i jedine biti. Svaka se osoba daje potpuno drugim dvjema. Živi u drugima u kojima pronalazi smisao, uzrok i svrhu. No pored toga čuva svoju posebnost u potpunoj nepromjenjivosti, zbog koje je od drugih neznatno različita.

Njome se upravo ističe njezino jastvo, jer je baš ona ono nešto odijeljeno od drugih i određeno po sebi dok se istovremeno drugima daje i priopćuje. Po božanskim odnosima u Presvetom Trojstvu možemo uvidjeti primjer najsavršenijeg oblika zajedništva, gdje je u različitoj Trojici jedan život, jedna spoznaja, jedna ljubav, potpuno jedinstvo. Razliku čini međusobno zamjenjivanje i premještanja subjekata posjedovanja: Ja i Ti.¹⁴⁰

3.1. Načini izričaja nauka o Presvetom Trojstvu

Kao što je već poznato, slike i kipovi su izvanjski izražaj i predočivanje kršćanskih tajni. Kako riječima, tako se i slikama može očitovati shvaćanje vjerskih istina, koje zatim, iznesene pred čovjeka, imaju poučnu svrhu i zadaću zbog čega crkveno učiteljstvo vrši nadzor nad kršćanskom umjetnosti, jednako kao što svojim autoritetom određuje način izričaja kršćanskih tajni. Najstariji prikaz Presvetog Trojstva nalazimo u apsidi Lateranske crkve. Slika prikazuje Božju ruku, Kristovo poprsje i goluba.

Po mišljenju mnogih, Trojstvo prikazuju i one tri osobe na Pavlovom sarkofagu koje simbolički prikazuju Trojstvo, kao i u slovima Alfa i Omega, jer svako slovo ima u sebi tri

¹³⁹ Usp. S. BAKŠIĆ, *Presveto Trojstvo*, TNT Kaptol, br. 27., Zagreb, 1941., str. 314.-315.

¹⁴⁰ Usp. S. BAKŠIĆ, *Presveto Trojstvo*, TNT Kaptol, br. 27., Zagreb, 1941., str. 319.-320.

crte. Prema odredbama crkvenog učiteljstva, božanske se osobe smiju prikazivati u slikama, jer su se one vidljivo pokazale ljudima. Isto tako ih treba prikazati na onaj način kako su se pokazale, jer je taj način odredio sam Bog. Oca i Sina treba prikazivati u ljudskoj slici, Oca kao starca zbog viđenja Danijelova, Sina u obliku kakav je bio prikazivan na Zemlji, a Duha Svetog kao goluba, kakav se pojavio na Isusovom krštenju.

Neki opet, u težnji da uz Božje jedinstvo izraze i osobne vlastitosti pojedinih osoba, Presveto Trojstvo prikazuju i u slici triju nejednakih muževa, koje su združili u jedno tijelo, koje je imalo tri glave ili jednu glavu s tri razna lica. Takve su slike osuđene od crkvenog autoriteta.

3.2. Misterij odnosa Trojstva prema stvorenoj stvarnosti kod otaca

Iz priloženog se da primijetiti duboka vjera Crkve, kao i crkvenih otaca u kojoj se očituje uvjerenje da je svijet stvoren od Boga, koji mu istovremeno omogućuje opstojnost, a po kojoj se očituje Božji plan i svrhovitost stvorenog.

Odnos misterija Trojstva prema stvorenoj stvarnosti koja participira na Božjem bitku, ali ne iz bitka, za crkvene oce je misterij u koji su pokušali proniknuti na temelju Predaje i Svetog Pisma, pri čemu su u svjetlu Objave slobodoumno teološki promišljali uzrok i svrhovitost stvorenoga svijeta kroz prizmu povijesti spasenja.¹⁴¹

Crkveni oci su više puta isticali da izvan Boga nema ništa, već da se sve stvoreno nalazi u Njemu, koji je neograničen i sve obuhvaća.

Odnos Osoba u Trojstvu prema stvorenoj stvarnosti, unatoč geometrijskom prikazu, ipak ostaje na razini dubokog misterija vjere.

3.3. Upute za iščitavanje geometrijskog prikaza Trinitarnog nauka određenog na crkvenim koncilima i u djelima crkvenih otaca

Ovaj rad nema za cilj prikazati Trojstvo u sebi samome, jer naš ograničeni razum nema mogućnost prodrijeti u Božje Otajstvo. Nastojat će se voditi naukom, definiranim na Koncilima, a zatim prikazanim i u nauku crkvenih otaca da na geometrijski način budu

¹⁴¹ Sve ono što je Bog učinio u povijesti za spasenje čovjeka.

iznesena ne samo tadašnja razmišljanja o Božjim odnosima, već i da se prikažu Istine vjere, koje su nam predane od strane crkvenog učiteljstva, a utemeljene na Svetom pismu i tradiciji Crkve kao jedinim izvorima govora o Bogu koji se utjelovio i objavio u Sinu.

Problematika govora o Trojstvu kroz povijest Crkve puno je opsežnija, nego što ovaj rad nastoji izložiti, a koji ima za cilj da se spusti na razinu katehetike kroz sliku kako bismo na slikovni, odnosno geometrijski prikaz približili vjerniku crkvenu povijest govora o Trojedinom Bogu, koristeći pri tome različite boje za pojedine božanske osobe i odnose. Ovaj rad nema za cilj iznošenje nekih novih definicija i tumačenja, već analizira povijesna zbivanja Crkve prvih stoljeća koja obuhvaćaju vrijeme crkvenih otaca i naučitelja, a čije posljedice odluka osjećamo do današnjeg dana. Izneseni gotovi elementi u teologiji će se prikazati u obliku sinteze koristeći pri tom geometrijski prikaz u boji kako bi se na taj način, putem jednog od vidljivih pomagala, omogućilo čitatelju lakše shvaćanje povijesnog tumačenja Božjeg govora o samom sebi.¹⁴²

3.4. Pojašnjenje geometrijskog prikaza odnosa Trojstvenih osoba ad intra i ad extra

3.4.1. Misterij boja¹⁴³

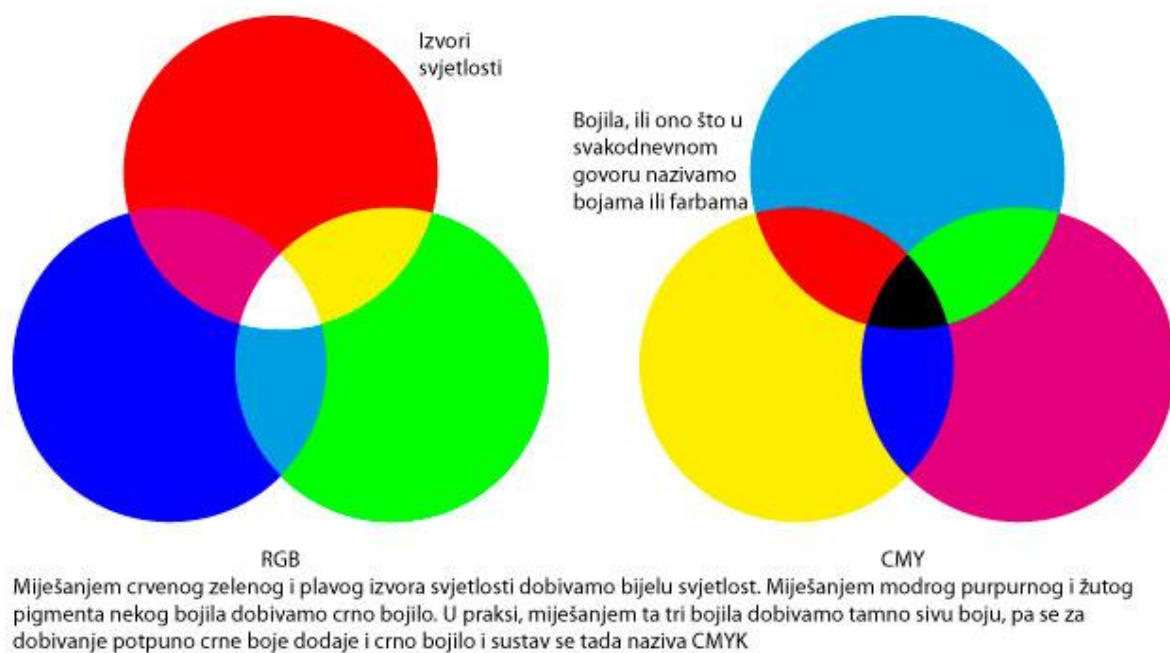
Boja je ništa drugo doli okom vidljivi spektar elektromagnetskih valova. Predmeti oko nas nemaju boju, već su bezbojni. Ono što mi percipiramo kao boju su samo elektromagnetski valovi. Dva osnovna kolor moda koja su najčešće u upotrebi i koja su usko vezana uz način na koji boja nastaje je crvena, zelena i modra, inače poznate pod skraćenicama naziva boja na engleskom jeziku - RGB i modra, purpurna i žuta boja, također poznate po skraćenicama pod nazivom na engleskom jeziku - CMY. RGB je aditivni način miješanja boja kod predmeta koji isijavaju elektromagnetske valove, znači; monitor, televizor, žarulja, vatra itd. Ukoliko imamo tri tijela koja, svako za sebe, isijavaju crveni, zeleni i plavi spektar te se ta tri svjetla u punom intenzitetu pomiješaju, dobiva se bijela svjetlost, odnosno miješanjem u nekim drugim omjerima se mogu dobiti svjetlosti svih ostalih boja. Suprotno od aditivnog moda je supstraktivni mod. On je karakterističan za tijela u prirodi koja ne isijavaju vlastiti izvor elektromagnetskog spektra, već reflektiraju samo određeni dio spektra elektromagnetskih valova koji padne na njih. Kada osvjetlimo neki predmet bijelom svjetlošću, a on reflektira

¹⁴² Usp. S. BAKŠIĆ, *Presveto Trojstvo*, TNT Kaptol, br. 27., Zagreb, 1941., str. 480.-482.

¹⁴³ Usp. <http://tomislaw.info/blog/2012/11/05/kolor-profilim-zelim-znati/>.

samo dio elektromagnetskog spektra koji percipiramo kao žutu boju, tada kažemo da je predmet žut. U stručnoj literaturi zato supstance koje reflektiraju određenu boju nazivamo bojilom, jer boja je elektromagnetski val, a bojilo je ono što reflektira dio elektromagnetskog vala koji je pao na njega. Ukoliko bijelom bojilu, koje reflektira svu svjetlost koja pada na njega u potpunosti oduzmemo komponente koje reflektiraju cijan (modra), magentu (purpurna) i žutu i tada on uopće ne reflektira svjetlost, i bojilo, odnosno predmet, tada percipiramo crnim. CMY sustav boja je supstraktivni kolor mod i oduzimanjem svih triju komponenti bi trebali dobiti crnu boju, no zbog tehnoloških razloga (jer u praksi ni jedno bojilo neće reflektirati svu upadnu svjetlost, niti će ijedno bojilo upiti svu upadnu svjetlost) se uz cijan magenta i žuto bojilo koristi još i crno bojilo..."

Slika 1.¹⁴⁴



Zbog navedenog se možemo upitati sljedeće: Može li s naše strane misterij opstojanja boja u percipiranoj stvarnosti ukazati na misterij opstojnosti Božje? Kao što smo malo prije naveli, sve je bezbojno, a opet ima svoju boju. Je li nas Bog obavio dijelom svog misterija?

Bijela boja može simbolizirati naše ne gledanje u samoga Boga, onakvog kakav jest, njegovu bit. Možemo reći da bijela boja ne postoji, no svejedno je prisutna u našoj svakodnevnoj stvarnosti, čime sama po sebi poništava naš govor o njezinoj nepostojanosti. Ako su predmeti koji nas okružuju bezbojni, nije li nam to dokaz da je sve stvoreno ni iz

¹⁴⁴ <http://tomislaw.info/blog/2012/11/05/kolor-profil-zelim-znati/>.

čega? Odnosno, stvoreno je ne od Boga samoga kao da je njegov dio, već iz Boga samoga? Promatrajući bogatstvo boja, stvara se dojam kao da boje ne pripadaju narušenoj stvarnosti u kojoj živimo, odnosno da nam je dio raja ostao sačuvan. Upravo zbog toga s pravom možemo reći da bogatstvo različitosti boja po sebi ukazuje na bogatstvo Stvaratelja.

Iznesene tvrdnje su razlog zbog čega se odlučilo o misteriju Trojstva progovoriti kroz misterij geometrije i bojila.

3.4.1.1. Simbolika boja u kršćanskoj tradiciji

Bog se doživljava kao bijela svjetlost. Anđeli su bijele boje. Sveti Duh pojavljuje se u obliku bijele golubice, a Isus bijelog janjeta. Bijela je liturgijska boja Božića i Uskrsa. To je boja raja i vječnosti. Označuje isto tako prijelaz iz jednog razdoblja života u drugi. Na početku života (rođenje djeteta, krštenje), pri sklapanju braka (početak bračnog života), obredima slavljenja početka nove epohe, pri dolasku proljeća i ljeta, uz sahranu i početak zagrobnog života. Bijela boja osigurava odsustvo krivnje u novoj situaciji. Bijelo ujedno simbolizira nov život za koji se još ne zna kakav će biti. Bijelo je i boja nepoznatog.¹⁴⁵

U ranom kršćanstvu crvena simbolizira Kristovu krv prolivenu za spasenje ljudi kao i krv mučenika prolivenu za Krista. U toj boji se najčešće ikonografski i prikazuju. Ona je uz navedeno boja vjere, ispunjenja i ljubavi prema Bogu. Za blagdan Duhova crvena je liturgijska boja jer predstavlja Duha Svetoga koji je sišao nad apostole u prilici plamenih jezika.¹⁴⁶

U kršćanstvu zelena boja simbolizira nadu, obnovu i nov život. U srednjovjekovnom slikarstvu Sveti Duh često se prikazivao u obliku bijelog goluba na zelenoj pozadini. Sveci koji utjelovljuju načelo života također nose zeleno. Sveti Mihovil kad se bori s vragom, nosi zeleni ogrtač kao i Sveti Juraj kad ubija zmaja. Zelena je i boja Ivana Krstitelja. Obnova u

¹⁴⁵ A. BRENKO, *Simbolika boja*, u: Moć boja. Kako su boje osvojile svijet, Etnografski muzej, Zagreb, 2009., str.47

¹⁴⁶ A. BRENKO, *Simbolika boja*, u: Moć boja. Kako su boje osvojile svijet, Etnografski muzej, Zagreb, 2009., str.17.

religioznom poimanju znači oslobođenje od grijeha. Zato je na djelima starih majstora Kristov križ često zelene boje. Nasljednici Krista, apostoli, također se prikazuju u zelenoj odjeći.¹⁴⁷

Plava nije jedina boja Djevice Marije. Ranije se Marija ikonografski pojavljivala u bojama koje su u pretkršćansko vrijeme bile žalobne: siva, smeđa, ljubičasta, plava i tamnozeleno. Tek su tijekom 12. i 13. stoljeća slikari na Zapadu počeli Mariju prikazivati najčešće u plavoj odjeći. Ispod plavog ogrtača Marija obično nosi crvenu odjeću. U toj kombinaciji boja ona simbolizira Božju Majku. U tamnoplavoj odjeći pojavljuje se u kontekstu žalosti za sinom. Kad je Marija na slici s odraslim Isusom, obično oboje na sebi imaju plavu i crvenu odjeću, s time da kod Marije prevladava plava, a kod Isusa crvena, što je u skladu s tradicionalnom simbolikom po kojoj plavo utjelovljuje žensko, a crveno muško načelo. U razdoblju baroka, zlatna je boja simbolizirala božansko, pa je i Marijina odjeća najčešće pozlaćena. Nakon usvajanja dogme o bezgrešnom začeću 1854. godine, Marijina ikonografska boja postaje bijela koja se smatra simbolom čistoće i nevinosti. U Lourdesu se Djevica Marija ukazala u svijetloplavoj odjeći s bijelim porubom.¹⁴⁸

3.4.2. Odnos božanskih osoba u Trojstvu ad intra

Velika kružnica koja slijedi u geometrijskom prikazu simbolizira govor o jednome Bogu koji je u sebi trojstven, a što nam prikazuju tri različite kružnice jednakog oblika koje međusobno ulaze jedne u drugu. Središta kružnica su vrhovi jednakostraničnog trokuta koji simbolizira današnji govor o Trojstvu u kojem svaki vrh trokuta simbolizira jednu božansku osobu. Svaka od tih kružnica zasebno simbolizira nauk Crkve proglašen na koncilima i spoznaje navedenih otaca o pojedinoj božanskoj Osobi u Trojstvu. Ulazak kružnica jedne u drugu simbolizira prožimanje božanskih osoba pri čemu će se koristiti ista metoda prikazivanja navedenog nauka. Jednakost veličine kružnica prikazuje međusobnu jednakost božanskih osoba, dok je različitost božanskih osoba naznačena različitim kako linijama tako i bojama kružnica. U navedenom dijelu kružnica, koje prikazuju međusobno prožimanje, očituje se zasebno zajedničko djelovanje i uloga određene božanske osobe. Za lakši prikaz izrečenog, koristit će se boje koje će se pridati pojedinoj božanskoj osobi, a čija će

¹⁴⁷ A. BRENKO, *Simbolika boja*, u: Moć boja. Kako su boje osvojile svijet, Etnografski muzej, Zagreb, 2009., str. 74.

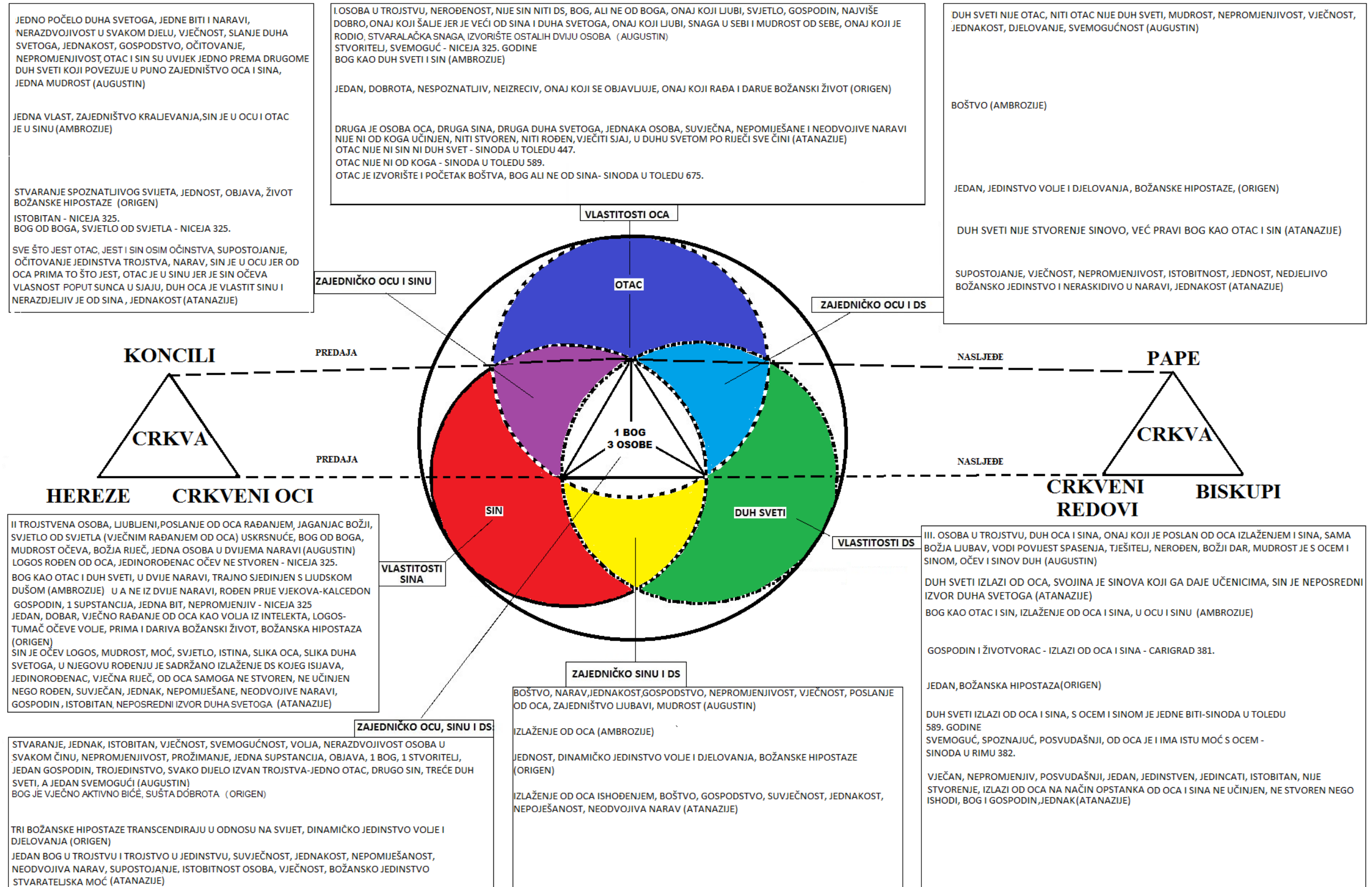
¹⁴⁸ A. BRENKO, *Simbolika boja*, u: Moć boja. Kako su boje osvojile svijet, Etnografski muzej, Zagreb, 2009., str. 58.

kombinacija s drugom bojom određene božanske osobe stvarati „zajedničku“ boju, koja će se u prožimanju osoba „očitovati“, dok će se kombinacija spektra svjetlosti boja koje prikazuju svojstva, relacije i djelovanja božanskih osoba u zajedničkom preklapajućem prikazu međusobno "poništavati" i tvoriti "bijelu" boju, koja će po sebi ukazivati na misterij prisutnog, a opet nevidljivog jednog Trojstvenog Boga. Kvadrati koji okružuju geometrijski prikaz ističu karakteristike određenog područja koje nastaje sjecištem kružnica u kojima se očituje zajedničko djelovanje pojedinih božanskih osoba. Uzevši u obzir činjenicu da jedino u kombinaciji plavog, crvenog i zelenog spektra svjetlosti nastaje bijela svjetlost, za potrebe ovoga rada, određenu boju ćemo pridati pojedinoj božanskoj osobi kako bi postignućem bijelog spektra svjetlosti naznačili istobitnost triju božanskih osoba. Bogu Ocu će se pridati plava boja, Sinu crvena, dok će se Duhu Svetomu pridjenuti zelena. Zemaljskom trokutu koji simbolizira trojstvenu stvarnost Crkve neće se pridati boja. Crkva vjeruje da je mistično tijelo Kristovo i da njezin izvor mističnosti proizlazi iz trajnog odnosa Trojstva prema svijetu. U prikazu, isprekidane linije između trokuta simboliziraju prenošenje povijesnog govora Crkve o Trojstvu koji iz Predaje prve Crkve prelazi u nasljeđe budućim pastirima Crkve.

3.4.3. Odnos božanskih osoba u Trojstvu ad extra

U prikazu odnosa božanskih Osoba prema vidljivom i nevidljivom svijetu na čiju cjelinu ukazuje kružnica u kojoj je prikazana različitost odnosa Trojstva prema istoj, a što nam je također potkrepljeno razmišljanjima crkvenih otaca, a naznačeno različitošću boja koje nastaju pri kombinaciji dvije ili više boja. Kombinacijom boja ukazuje se na različitost djelovanja i ulogu pojedine božanske osobe pri čijem prikazu, kombinirana boja naznačuje granicu između vidljive i nevidljive stvarnosti. Kombinacija boja za pojedinu božansku Osobu je identična, no novost čini stvorena stvarnost u Sinu, uz čiji se odnos prema stvorenoj stvarnosti iznosi odnos i uloga Oca i Duha Svetoga, koja je potkrijepljena razmišljanjima otaca u kvadratima. Vidljivi svijet će u ovom radu biti obojan sivom bojom da se naznači različitost stvorenoga od biti Stvaratelja koji je s istim u neprekidnom odnosu.

3.5. Geometrijski prikaz zemaljskog trokuta koji ukazuje na nebeski, očitovan u današnjem nauku Crkve



3.6. Geometrijski prikaz odnosa i uloge Trojstva prema stvorenoj stvarnosti u razmišljanjima crkvenih otaca

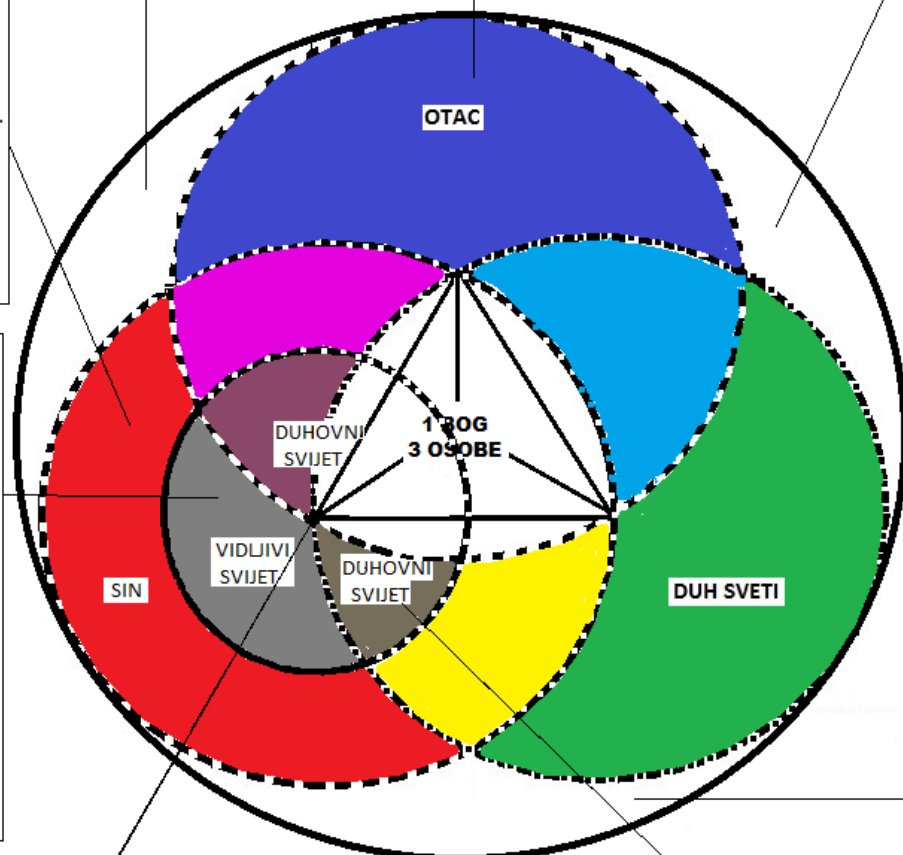
SVIJET JE DJELO JEDNOGA BOGA KOJI JE TROJSTVO, STVARI KOJE JE STVORIO BOG VIDIMO JER PARTICIPIRAJU NA BOŽJEM BITKU (AUGUSTIN)
 U BOGU SMO , ŽIVIMO, MIČEMO SE I JESMO, ON SVOJOM SILOM OBUHVAĆA SVEMIR I DRŽI SVIJET (ORIGEN)
 BOGU NIŠTA NIJE SUVJEČNO...SVE JE PO NJEMU DOBILLO OPSTANAK, ON JE ISKON I POČETNIK SVEGA (ATANAZIJE)
 BOG JE VJEČNO AKTIVNO BIĆE (ORIGEN)
 BOG JE OTAC SVEGA STVORENOG (ORIGEN)
 SVAKO MATERIJALNO I DUHOVNO POSTOJANJE OVISI O BOGU (AUGUSTIN)
 VJEČNOST JE JEDINO VRIJEME KOJEGA NIJE BILLO NITI ĆE GA BITI, VEĆ JE PUNINA BITKA, ONO UVIJEK JEST, TROJSTVO JE JEDAN JEDINCATI BOG, (AUGUSTIN)

STVORITELJ SVEGA VIDLJIVOGA I NEVIDLJIVOGA - NICEJA 325./CARIGRAD 381.
 JEDAN JE BOG I OTAC OD KOJEG JE SVE CARIGRAD 553.
 DA UKAŽE NA MEĐUSOBNU RAZLIKU OCA I SINA OCA NAZIVA PRVI BOG - PRVI NOUS JE POČELO SVIH STVARI, UZROK I IZVOR LOGOSOV OTAC JE PRVI STVORITELJ JER JE NAREĐIO SINU STVARANJE SVIJETA (ORIGEN)
 OTAC SE OTVARA PREMA STVARANJU , STVARA U SINU (ORIGEN)
 OTAC JE SVE VIDLJIVO I NEVIDLJIVO UČINIO PO SINU I DUHU SVETOM - SINODA U RIMU 382. GODINE.
 ZA NAS POSTOJI JEDAN BOG OTAC IZ KOJEG JE SVE I MI SMO U NJEMU (AUGUSTIN)

I U JEDNOGA GOSPODINA ISUSA KRISTA... JEDINOROĐENCA SINA BOŽJEGA...ISTE BITI S OCEM, PO KOJEM JE SVE STVORENO - CARIGRAD 381./NICEJA 325.
 SIN JE IZRAVNI STVORITELJ SVIJETA (ORIGEN)
 SIN IMA POSREDNU ULOGU IZMEĐU OCA I STVORENJA, ŽIVOT SVEGA ŠTO JE ISTINITO I ŽIVO (ORIGEN)
 SIN NIKADA NIJE PRESTAJAO BITI S OCEM - SINODA U TOLEDU 633.
 OČEVA RIJEČ I MUDROST IMA PRVENSTVO KOD STVARANJA STVARI (ATANAZIJE)
 SIN JE MUDROŠT OČEVA U KOJEM JE STVORENO NEBO I ZEMLJA (AUGUSTIN)
 SIN JE ISTINA I ŽIVOT SVEGA ŽIVOG (ORIGEN)
 PO SINU JE SVE STVORENO (AUGUSTIN)

VREMENU SE SUPROTSTAVLJA VJEČNOST TJ. PRROTEGNUTOSTI PROTEŽNOST (AUGUSTIN)
 OČEVA RIJEČ IMA STVARATELSKU MOĆ (ATANAZIJE)
 CIJELI SVIJET SVOJIM SAVRŠENSTVOM JASNO UPUĆUJE NA BOGA STVORITELJA I VLADARA (ATANAZIJE)
 SIN-LOGOS JE SVIJET IDEJA, KRIST JE ŽIVOT JER RAĐA ŽIVOT-ONI KOJI POSTOJE UDIONIŠTVOM U NJEMU (ORIGEN)
 SVIJET JE JEDINSTVO NEBA I ZEMLJE (ORIGEN)
 SVIJET NIJE UČINJEN BEZ VREMENA, NEGO U VREMENU BUDUĆI DA S BOGOM NIŠTA NIJE SUVJEČNO I NIŠTA NIJE BILLO OSIM NJEGA (AUGUSTIN)
 SVIJET JE VJEČNO PRISUTAN U LOGOSU (ORIGEN)
 BEZ BOŽJEG UPRAVLJANJA, SVIJET JEDVA MOŽE BIVSTVOVATI (AUGUSTIN)

KOJI JE RADI NAS LJUDI I NAŠEGA SPASENJA SIŠAO S NEBESA I UTJELOVIO SE PO DUHU SVETOM I POSTAO ČOVJEKOM - NICEJA 325.,
 ROĐEN OD OCA PRIJE VJEKOVA, AU POSLJEDNJE DANE PO ČOVJEŠTVU ROĐEN OD MARIJE, DJEVICE I BOGORODICE RADI NAŠEGA SPASENJA - KALCEDON
 SAVRŠEN U BOŠTVU I SAVRŠEN U ČOVJEŠTVU -
 JEDAN GOSPODIN ISUS KRIST PO KOJEM JE SVE - CARIGRAD 553



TROJSTVO KOJE DAJE DA SVE JEST, DA BUDE TO ŠTO JEST, JEDAN RAZBORITI STVORITELJ BEZ ČIJEG UPRAVLJANJA BI SVIJET PRESTAO BIVSTVOVATI, SVIJET JE UČINJEN U VREMENU , NIJE SUVJEČAN S BOGOM. STVARANJE JE DJELO JEDNOGA BOGA KOJI JE TROJSTVO TE NA SEBI NOSI OBRIS I PEČAT, ZNAMEN BOŽANSKOG TROJSTVA, ČIME JE UPUĆENO NA STVORITELJA. STVARI KOJE JE STVORIO VIDIMO ZATO JER PARTICIPIRAJU NA BOŽJEM BITKU (AUGUSTIN)
 BOG JE SVEDRŽITELJ CJelokUPNOG STVORENJA, BOG JE TRANSCEDENTAN NASPRAM STVORENJA, BOG JE ŽIVOT U SEBI (ATANAZIJE)
 TRI BOŽANSKE HIPOSTAZE SU TRANSCEDENTNE U ODNOSU NA STVORENI SVIJET (ORIGEN)
 STVARANJE SE ZBILLO NI IZ ĆEGA I BOŽJE JE DJELO, BOG JE "OTAC" SVEGA STVORENOG BOG JE NESPOZNTALJIV I NEIZRECIV, NO OTAC SE OBJAVLJUJE (ORIGEN)
 OSOBE TROJSTVA SU NERAZDVOJNE, TRI SU ZNAČAJKE SVEGA ŠTO POSTOJI-UZROK, BITAK I TRAJNOST ONOGA ŠTO POSTOJI U CIJELOM SVOM SVOJSTVU (AUGUSTIN)

JEDAN BOG, JEDAN STVORITELJ I JEDAN GOSPODIN (AUGUSTIN)
 PRAVA I ISTINSKA STVARNOST JE NEPROMJENJIVA, ONO ŠTO JEST TO OSTAJE (AUGUSTIN)
 BOG JE U SEBI SAMO JEDINSTVO, BEZ MJERE, BROJA I TEŽINE (AUGUSTIN)
 U BOGU NE POSTOJI PROŠLOST I BUDUĆNOST VEĆ SAMO SADAŠNOST (AUGUSTIN)
 DUH SVETI DAJE TRAJNOST U POSTOJANJU (AUGUSTIN)

STVARANJE JE ZAJEDNIČKO DJELO OCA I SINA (ORIGEN)
 STVARANJE SE ZBILLO NI IZ ĆEGA I BOŽJE JE DJELO (ORIGEN)
 STVORENO JE NESAVRŠENA SLIKA APSOLUTNOGA (ORIGEN)
 RAZLOZI SVEGA STVORENOG SU VJEČNO U BOGU (AUGUSTIN)
 OTAC STVARA U SINU SAMIM RAĐANJEM SPOZNTALJIVI SVIJET (ORIGEN)
 SVE ZAJEDNO JE U POČELU (AUGUSTIN)
 VEĆ VIĐENA STVORENA STVARNOST PRIJE STVARANJA (AUGUSTIN)
 STVORENJE NIJE JEDNAKO BOGU IAKO JE OD BOGA (AUGUSTIN)
 SVE JE U KRŠĆANSTVU DJELO OCA, SINA I DS, OTUDA SVE IZVIRE I TAMO SE SVE VRAĆA (AUGUSTIN)
 BOŽJA ODLUKA O STVARANJU JE IZVAN VREMENA I NEPROMJENJIVA, SVIJET I BOG NISU ISTO NO ISTI JE STVOREN NI IZ ĆEGA (AUGUSTIN)
 BOGU NIŠTA NIJE SUVJEČNO I SVE JE PO NJEMU DOBILLO OPSTANAK, ON JE ISKON I POČETNIK SVEGA (NICEJA 325.)
 STVORENJA SU NASTALA NI IZ ĆEGA (ATANAZIJE)

"...TKO VJERUJE DA POSTOJI NEŠTO ŠTO SE MOŽE PROTEZATI IZVAN TROJSTVA, NEKA BUDE KAŽNJEN ANATEMOM..." - SINODA U TOLEDU 447. GODINE.

"..NEGO JE PITANJE: JE LI NA NEKI NAČIN MOŽEMO RAZUMOM VIDJETI ONO ŠTO VJERUJEMO?..." (AUGUSTIN, TROJSTVO, str. 605.)

"...KRUŽNICA JE NAJLJEPŠA OD SVIH PLOŠNIH LIKOVA, ZBOG SVOGA OBLIKA ONA JE NAVIŠE NALIK SAMOJ SEBI, A LIKU KOJI POSJEDUJE SAVRŠENU JEDNAKOST TREBA DATI PREDNOST JER JE BLIŽI JEDINSTVU..." (AUGUSTIN)

Zaključak

Rad je nazvan "Sakrivenom geometrijom crkvenih otaca", jer je imao za cilj slikovnim putem, zbog lakšeg shvaćanja, sintezom geometrijskih oblika uz pomoć boja, prikazati povijesni teološki nauk o Trojstvu koji je iznesen u radu na pisani način, a u kojem se autor trudio naznačiti povijesnu cjelinu, odnosno pozadinu suvremene vjere u Trojstvo, nastojeći prikazati poveznicu zemaljskog trokuta, koji označuje svojevrsnu trojstvenu mističnu stvarnost Crkve, koja je pomoću Koncila, na kojima su bile sukobljene pravovjerne i krivovjerne strane, definirala i proglasila konačni nepromjenjiv nauk o božanskim osobama, a koji ukazuje na nebeski Trokut, odnosno Trojstvo, koje se kod spominjanja razlika između božanskih osoba često prikazuje u obliku jednako straničnog trokuta, koji se u geometrijskom prikazu ogleda u današnjoj crkvenoj trostrukoj stvarnosti, a čine ju papa, biskupi i crkveni redovi koji imaju zadaću čuvanja i prenošenja kako pologa vjere, tako i njegovu povijest nastanka. Istoznačni ili potvrdni govor o Trojedinom Bogu je ono što spaja današnju Crkvu s Crkvom prvih stoljeća u čemu se upravo ogleda njezin identitet.

U svjetlu tih vjerskih dogmi prikazana su teološka promišljanja crkvenih otaca o Trojstvenom odnosu u sebi - nebeskom trokutu, koji na geometrijski način prikazuje odnose božanskih osoba u Trojstvu, a koje nam u kombinaciji sa kružnicama donosi prikaz vlastitosti božanskih osoba temeljen na razumskim promišljanjima. Takva promišljanja su prosvjetljena Objavom, Svetim Pismom i tradicijom Crkve i nisu u kontradikciji s Vjerovanjem Crkve, koje je definirano na Nicejskom i kasnijim saborima. To samo ukazuje na činjenicu da se kod govora o Trojedinom Bogu može govoriti jednako s različitim pristupima i imati drugačiju nekonvencionalnu metodu u katehetskom poučavanju vjerskih Istina putem kombinacije geometrijskih oblika, u kojima se odražava ne samo misterij Trojedinog Boga, već i svrhovitost misterija postojanja kako ove stvarnosti, tako i same Kristove Crkve, koja je nekad bila jedno, a za čime se i danas teži.

Dodatak:

1) Sažetak vjeroispovijedne formule sa sinode održane u Niceji 325. godine¹⁴⁹

Grčka verzija

*"...Vjerujemo u jednoga Boga, Oca svemogućega, stvoritelja svega vidljivoga i nevidljivoga.
I u jednoga Gospodina Isusa Krista, Sina Božjega,
Jedinorođenca, rođenog od Oca, to jest od Očeve biti, Boga od Boga, svjetlo od
svjetla, pravoga Boga od pravoga Boga, rođena ne stvorena, iste biti s Ocem, po
kojem je stvoreno sve na nebu i na zemlji,
koji je radi nas ljudi i radi našega spasenja sišao i utjelovio se, i postao čovjekom,
i trpio je, i uskrsnuo je treći dan, i uzašao na nebesa, i doći će suditi žive i
mrtve.
I u Duha Svetoga.*

*»Bijaše vrijeme kada njega nije bilo« i »Prije nego je rođen,
on ne bijaše« i »On je stvoren iz ničega« ili koji kažu daje nastao iz neke druge supstancije
ili biti ili daje stvoren ili da je preobraziv ili promjenjiv, njih Katolička
crkva kažnjava anatemom.*

Latinska verzija

*Vjerujem u jednoga Boga, Oca svemogućega, stvoritelja svega vidljivoga i nevidljivoga.
I u jednoga Gospodina našega Isusa Krista, Sina Božjega,
Jedinorođenca, rođenog od Oca, to jest od Očeve supstancije, Boga od Boga,
svjetlo od svjetla, pravoga Boga od pravoga Boga, rođena ne stvorena, jedne
supstancije s Ocem (što se grčki kaže homoousion), po kojem je stvoreno sve na
nebu i na zemlji,
koji je radi našega spasenja sišao i utjelovio se, i postao čovjekom, i trpio je, i
uskrsnuo je treći dan, i uzašao na nebesa, doći će suditi žive i mrtve.
I u Duha Svetoga.*

*One pak koji kažu »Bijaše vrijeme kada njega nije bilo« i »Prije nego je rođen,
on ne bijaše« i »Da je stvoren iz ničega« ili koji kažu daje nastao iz neke druge supstancije
ili biti ili daje Bog preobraziv ili promjenljiv, njih Katolička crkva kažnjava
anatemom..."*

¹⁴⁹ DH 125-126.

2) Nicejsko-carigradsko Vjerovanje s održane sinode iz 381. godine¹⁵⁰

Grčka verzija

"...Vjerujemo u jednoga Boga, Oca svemogućega, stvoritelja neba i zemlje, svega vidljivoga i nevidljivoga.

I u jednoga Gospodina Isusa Krista, jedinorođenoga Sina Božjega, rođena od Oca prije svih vjekova, Boga od Boga, svjetlo od svjetla, pravoga Boga od pravoga Boga, rođena, ne stvorena, iste biti s Ocem: po kojem je sve stvoreno;

koji je radi nas ljudi i radi našega spasenja sišao s nebesa, i utjelovio se po Duhu Svetomu od Marije djevice, i postao čovjekom; bio je za nas raspet pod Poncijem Pilatom, bio mučen i pokopan; i uskrsnuo treći dan prema Pismu i uzašao na nebesa, sjedi zdesna Ocu, i opet će doći suditi žive i mrtve i njegovom kraljevstvu neće biti kraja.

I u Duha Svetoga, Gospodina i životvorca, koji izlazi od Oca i Sina, koji se s Ocem i Sinom skupa časti i zajedno slavi, koji je govorio po prorocima. I u Jednu, svetu, katoličku i apostolsku crkvu. Ispovijedamo jedno krštenje za oproštenje grijeha.

I iščekujemo uskrsnuće mrtvih i život budućega vijeka. Amen..."

Latinska verzija

"...Vjerujem u jednoga Boga, Oca svemogućega, stvoritelja neba i zemlje, svega vidljivoga i nevidljivoga.

I u jednoga Gospodina Isusa Krista, jedinorođenoga Sina Božjega, i rođena od Oca prije svih vjekova, Boga od Boga, svjetlo od svjetla, pravoga Boga od pravoga Boga, rođena, ne stvorena, iste biti s Ocem: po kojem je sve stvoreno;

koji je radi nas ljudi i radi našega spasenja sišao s nebesa, i utjelovio se po Duhu Svetomu od Marije djevice, i postao čovjekom; raspet također za nas pod Poncijem Pilatom, bio je mučen i pokopan; i uskrsnuo treći dan prema Pismu i uzašao na nebo, sjedi zdesna Ocu, i opet će doći u slavi, suditi žive i mrtve: njegovom kraljevstvu neće biti kraja.

I u Duha Svetoga, Gospodina i životvorca, koji izlazi od Oca i Sina, koji se s Ocem i Sinom skupa časti i zajedno slavi, koji je govorio po prorocima. I u Jednu, svetu, katoličku i apostolsku crkvu. Ispovijedam jedno krštenje za oproštenje grijeha. I

iščekujem uskrsnuće mrtvih i život budućega vijeka. Amen..."

¹⁵⁰ DH 150.

3) Zaključci Rimske sinode, održane 382. godine

Ističe sljedeće kanone koji su zapisani u djelu „Tomus Damasi“ koji je nastao iz radova sinode:

- „...Budući da se poslije Nicejskog sabora razvila zabluda, tako da su se neki usudili bezbožnim ustima tvrditi daje Duh Sveti načinjen po Sinu:*
- (1.) Kažnjavamo anatemom one koji potpunom iskrenošću ne ispovijedaju da je on (Duh Sveti) jedne te iste moći i supstancije s Ocem i Sinom.*
 - (2.) Kažnjavamo anatemom i one koji slijedeći Sabelijevu zabludu kažu da su Otac i Sin jedan te isti.*
 - (3.) Kažnjavamo anatemom Arija i Eunomija koji jednakom bezbožnošću, premda različitim riječima, tvrde da su Sin i Duh Sveti stvorenja.*
 - (4.) Kažnjavamo anatemom macedonijance koji, iznikli iz Arijevog korijenja, nisu promijenili zabludu, nego samo ime.*
 - (5.) Kažnjavamo anatemom Fotina koji, obnavljajući Ebionovo krivovjerje, ispovijeda da je Gospodin Isus Krist samo od Marije.*
 - (6.) Kažnjavamo anatemom one koji tvrde (da postoje) dva Sina, jedan prije vjekova i drugi nakon uzimanja tijela od Marije.*
 - (7.) Kažnjavamo anatemom one koji kažu daje Božja Riječ boravila u ljudskom tijelu umjesto umne i razumne duše, premda sam Sin i Božja Riječ nije bio u svom tijelu umjesto umne i razumne duše, nego je uzeo našu (to jest umnu i razumnju) dušu bez grijeha, i spasio je.*
 - (8.) Kažnjavamo anatemom one koji tvrde da je Riječ, Sin Božji, neko istežanje ili stežanje i da je odvojen od Oca, ne supstancijalan i da će imati kraj.*
 - (9.) I one koji su lutali od Crkve do Crkve smatramo odvojenima od našeg zajedništva tako dugo dok se ne vrate u one gradove u kojima su najprije postavljeni. Ako netko bude zaređen u mjestu odakle se drugi preselio, neka onaj koji je napustio svoj grad tako dugo bude bez svećeničke časti, dok njegov nasljednik ne premine u Gospodinu.*
 - (10.) Tko ne kaže da je Otac uvijek, Sin uvijek i Duh Sveti uvijek, taj je krivovjernik.*
 - (11.) Tko ne kaže da je Sin rođen od Oca, to jest od njegove božanske supstancije, taj je krivovjernik.*
 - (12.) Tko ne kaže da je Sin Božji pravi Bog, kao što je i njegov Otac pravi Bog, daje svemoguću i sveznajuću te da je jednak Ocu, taj je krivovjernik.*
 - (13.) Tko kaže da on (Sin) dok je u tijelu boravio na zemlji, nije bio s Ocem, taj je krivovjernik.*
 - (14.) Tko kaže da je u mukama križa bol osjećao Bog, a ne tijelo s dušom u što se Krist, Božji Sin odjenuo -uzevši na se oblik sluga [usp. Fil 2,7], kako kaže Pismo -taj ne misli ispravno.*
 - (15.) Tko ne kaže da on (Sin) sjedi zdesna Ocu u tijelu u kojem će doći suditi žive i mrtve, taj je krivovjernik.*
 - (16-) Tko ne kaže da je Duh Sveti, isto kao i Sin, uistinu i zaista od Oca, od Božje supstancije, i daje pravi Bog, taj je krivovjernik.*
 - (17.) Tko ne kaže da je Duh Sveti svemoguću, sveznajuću i posvudašnju kao i Sin i Otac, taj je krivovjernik.*
 - (18.) Tko kaže da je Duh Sveti stvorenje ili daje načinjen po Sinu, taj je krivovjernik.*
 - (19.) Tko ne kaže da je Otac sve učinio po Sinu i po Duhu Svetom, to jest vidljivo i nevidljivo, taj je krivovjernik.*
 - (20.) Tko ne kaže da su Otac i Sin i Duh Sveti jedno božanstvo, moć, veličanstvo, sila, jedna slava, gospodstvo, jedno kraljevstvo te jedna volja i istina, taj je krivovjernik.*

(21.) Tko ne kaže da su tri osobe Oca i Sina i Duha Svetoga prave, jednake, uvijek žive, obuhvaćajući sve vidljivo i nevidljivo, svemoguće, (koje) svemu sude, sve oživljavaju, sve čine i sve spašavaju, taj je krivovjernik.

(22.) Tko ne kaže da se Duhu Svetom trebaju klanjati sva stvorenja kao i Sinu i Ocu, taj je krivovjernik.

(23.) Tko pravilno misli o Ocu i Sinu a ne misli ispravno o Duhu, taj je krivovjernik; svi krivovjernici koji krivo misle o Sinu Božjem i Duhu Svetom nalaze se u krivovjerju Židova i pogana.

(24.) Tko kad Oca naziva Bogom i njegovog Sina Bogom i Duha Svetoga Bogom dopušta da se njih naziva bogovima, a ne Bogom zbog jednog božanstva i moći, za koje vjerujemo i znamo da (jednako) pripadaju Ocu i Sinu i Duhu Svetomu, te tko umanjujući Sina ili Duha Svetoga misli da se samo Otac naziva Bogom i tako vjeruje u jednoga Boga, taj je u svemu krivovjernik, štoviše Židov; Bog je naime naziv »bogovi« nadjenuo i podario i anđelima i svim svetima; a nama se naime govori i naviješta da vjerujemo da Ocu i Sinu i Duhu Svetom zbog jednog i jednakog božanstva pripada ime Bog a ne bogovi, jer se krstimo samo u Oca i Sina i Duha Svetoga a ne u ime arkanđela ili anđela, kao krivovjernici ili Židovi ili pak bezumni pogani. To je dakle spasenje kršćana, da vjerujući Trojstvu, to jest Ocu i Sinu i Duhu Svetom, i u njega kršteni, bez dvojbe vjerujemo da je u njemu samo jedno pravo božanstvo i moć i veličanstvo i supstancija....¹⁵¹

4) Sažetak Vjerovanja s četvrtog općeg sabora, održanog u Kalcedonu

„...Slijedeći dakle svete oce, svi mi jednodušno naučavamo, da Gospodina Isusa Krista treba priznavati za jednoga i istoga Sina: isti je savršen u boštvu i isti je savršen u čovještvu; isti je pravi Bog i pravi čovjek iz razumom obdarene duše i tijela; isti je po boštvu istobitan s Ocem a po čovještvu istobitan s nama, u svemu jednak nama osim u grijehu [usp. Heb 4,15]; isti je po boštvu rođen od Oca prije vjekova, a s druge strane, u posljednje dane je po čovještvu rođen od Marije, djevice (i) Bogorodice, radi nas i radi našeg spasenja; jedan je i isti Krist, jedinorođeni Sin i Gospodin, za koga se priznaje da je u dvije naravi nepomiješan, nepromjenjiv, nepodvojen i nedjeljiv, kod toga nigdje nije radi jedinstva zanijekana različitost naravi, štoviše, ostaje sačuvana vlastitost svake od dviju naravi, koje se sjedinjuju u jednoj osobi i jednoj hipostazi; jedinorođeni Sin, Bog, Riječ, Gospodin Isus Krist nije podijeljen niti podvojen u dvije osobe, nego je jedan te isti, kao što su nas već prije proroci poučili o njemu i o samom Isusu Kristu, i kao što nam je predala vjera otaca...“¹⁵²

¹⁵¹ DH 152 -180.

¹⁵² DH 301-302.

5) Zaključci sinode održane u Toledu 447. godine

- „...1. Tko dakle [pak]kaže / [ili] vjeruje da ovaj svijet i sve njegove zakonitosti nisu stvoreni od Boga svemogućega, neka bude kažnjen anatemom.
2. Tko kaže i [ili] vjeruje da je Bog Otac isti Sin [je Sin] ili Tješitelj, neka bude kažnjen anatemom.
3. Tko ... vjeruje da je Bog [Božji] Sin isti Otac ili Tješitelj, neka bude kažnjen anatemom.
4. Tko ... vjeruje da je Tješitelj Duh [-!]bilo Otac bilo Sin, neka bude kažnjen anatemom.
5. Tko ... vjeruje da Sin Božji nije uzeo čovjeka Isusa Krista [da je Sin Božji uzeo samo tijelo bez duše] neka bude kažnjen anatemom.
6. Tko ... vjeruje da je Sin Božji trpio kao Bog [Krist ne može biti rođen] neka bude kažnjen anatemom.
7. Tko ... vjeruje da čovjek Isus Krist nije mogao trpjeti [da se božanstvo Kristovo moglo mijenjati ili trpjeti], neka bude kažnjen anatemom.
8. Tko ..vjeruje da je drugi Bog starog Zakona a drugi Evanđelja, neka bude kažnjen anatemom.
9. Tko ... vjeruje da je od drugog Boga svijet bio načinjen a ne [načinjen bio a ne] od onog o kojem je pisano: Na početku načini Bog nebo i zemlju, neka bude kažnjen anatemom.
10. Tko . .vjeruje da ljudska tijela neće uskrsnuti poslije smrti, neka bude kažnjen anatemom.
11. Tko . .vjeruje da je ljudska duša dio Boga, ili Božja supstancija, neka bude kažnjen anatemom.
13. Tko vjeruje ..da je u Kristovom božanstvu i čovječstvu jedna narav, neka bude kažnjen anatemom.
14. Tko vjeruje ..da postoji nešto što se može protezati izvan Trojstva, neka bude kažnjen anatemom....¹⁵³

6) Izdvojene anateme Drugog Carigradskog sabora, održanog 553. godine

„...1. Tko ne ispovijeda jednu narav, odnosno bit, jednu snagu i moć, istobitno Trojstvo i jedno boštvo Oca i Sina i Duha Svetoga, koje se štuje u tri hipostaze, odnosno osobe, neka bude kažnjen anatemom.

Jer jedan je Bog i Otac od kojeg je sve, jedan Gospodin Isus Krist po kojem je sve, i jedan Duh Sveti u kojem je sve...¹⁵⁴

„...11. Tko ne osudi anatemom Arija, Eunomija, Mecedonija, Apolinara, Nestorija, Eutiha i Origena zajedno s njihovim bezbožnim spisima, kao i sve druge krivovjernike koje su osudili sveta, Katolička i apostolska crkva i ranije spomenuta četiri sabora, kao i one koji jednako misle ili su mislili kao i gore spomenuti krivovjernici, i koji su u svom bezboštvu ustrajali do smrti, neka bude kažnjen anatemom...¹⁵⁵

¹⁵³ DH 190-208.

¹⁵⁴ DH 421.

¹⁵⁵ DH 433.

7) Sažetak ispovijesti vjere sa sinode, održane u Toledu 589. godine

„...jedan Otac koji je rodio, a drugi Sin koji je rođen, a ipak obojica postoje u božanstvu jedne biti: Otac od kojeg je Sin, a on pak nije ni od koga drugog; Sin koji ima Oca, ali postoji bez početka i bez umanjenja u njemu (boštvu), jer je jednak i su vječan Ocu. Na jednak način moramo ispovjediti i navijestiti i Duha Svetoga koji izlazi od Oca i od Sina te je s Ocem i sa Sinom jedne biti...“¹⁵⁶

8) Vjeroispovijest četvrte sinode, održane u Toledu 633. godine

*“...Prema božanskom Pismu i učenju koje smo primili od svetih otaca, ispovijedamo Oca i Sina i Duha Svetoga jednog boštva i naravi; vjerujući u Trojstvo različito u osobama, naviještajući jednost u boštvu, niti miješamo osobe niti dijelimo narav. Kažemo da Otac nije ni od koga stvoren niti rođen, da Sin nije stvoren od Oca nego rođen, a Duh Sveti nije niti stvoren niti rođen, ispovijedamo da on proizlazi od Oca i Sina, a da je naime sam Gospodin naš Isus Krist, Božji Sin i stvoritelj svega, rođen iz supstancije Očeve prije vjekova, da je u posljednje vrijeme sišao od Oca za otkupljenje svijeta, koji nikada nije prestao biti s Ocem; utjelovio se naime od Duha Svetoga i svete i slavne Bogorodice djevice Marije, i samo (on) je rođen od nje; isti Krist Gospodin Isus, jedan od svetog Trojstva, uzeo je po duši i po tijelu potpunog čovjeka bez grijeha, ostajući što je bio i uzevši što nije bio, jednak Ocu po boštvu, manji od Oca po čovještvu, zadržavši u jednoj osobi vlastitosti obiju naravi; u njemu su naime dvije naravi, Bog i čovjek, ali nisu dva sina niti dva boga, nego jedna te ista osoba u obje naravi; izabrao je trpljene i smrt za naše spasenje ne u snazi boštva nego u slabosti čovještva, sišao je nad pakao da oslobodi svete koji su tamo zadržani, te je uskrsnuo pobijedivši vlast smrti; zatim je uzet na nebesa i doći će u budućnosti suditi žive i mrtve; očišćeni njegovom smrću i krvlju stekli smo oproštenje grijeha, da bi nas on uskrisio u posljednji dan u tijelu u kojem sada živimo i u onom obliku u kojem je uskrsnuo sam Gospodin, da od njega jedni za svoje zasluge prime vječni život a drugi za grijeha osudu (na) vječnu muku.
To je vjera Katoličke crkve, tu ispovijest čuvamo i držimo, i tko god je bude veoma čvrsto čuvao, imat će vječni život, a drugi za grijeha osudu (na) vječnu muku.
To je vjera Katoličke crkve, tu ispovijest čuvamo i držimo, i tko god je bude veoma čvrsto čuvao, imat će vječni život...“¹⁵⁷*

9) Sažetak Vjeroispovijesti sa sinode u Toledu, održane 675. godine

„...Ispovijedamo i Oca ne rođenog, ne stvorenog, nego nerođenog. On naime ne potječe ni od koga, a od njega se i Sin rodio i Duh Sveti proizišao. On je naime izvorište i početak čitavog boštva...“

¹⁵⁶ DH 470.

¹⁵⁷ DH 485.

„...Sin je Bog od Oca, a i Otac je Bog ali ne od Sina; onaj je naime Otac Sina, ali nije Bog po Sinu; ovaj je Sin od Oca i Bog od Oca. Sin je ipak po svemu jednak Bogu Ocu: jer nije se nekada počeo rađati, niti je ikada prestao...jedne supstancije s Ocem...“

„...ne može se ispravno govoriti da je Trojstvo u jednom Bogu, nego da je jedan Bog Trojstvo.

U imenima pak osoba kojima se izražava odnos, Otac ima odnos prema Sinu, Sin prema Ocu, a Duh Sveti prema obojici; iako se oni nazivaju tri osobe u (međusobnom) odnosu, ipak se vjeruje da su oni jedna narav ili substancija. Mi ne govorimo o tri substancije kao što (govorimo) o tri osobe, nego o jednoj substanciji i o tri osobe. Ono što je Otac, nije to u odnosu na sebe nego na Sina; i ono što je Sin nije to u odnosu na sebe nego na Oca; slično i Duh Sveti nije to u odnosu na sebe nego u odnosu na Oca i Sina: time što se on zove Duh Oca i Sina. Isto tako kažemo: Bog se ne odnosi prema nečemu, nego Otac se odnosi prema Sinu, ili Sin prema Ocu, ili Duh Sveti prema Ocu i Sinu, a Bog se posebno zove u odnosu na sebe...“¹⁵⁸

10) Atanazijev simbol

Iako su dogmom o presvetom Trojstvu prožete sve pa čak i najstarije vjeroispovijesti, ono je ipak zaključeno iza svršetka Trinitarskih borba oko 400.-te godine te formalno izneseno u Atanazijevom simbolu:

„...Vjerovanje pak katoličko jest ovo da jednoga Boga u Trojstvu i Trojstvo u jedinstvu poštujemo...“¹⁵⁹

„...Da ne miješamo osoba...jer je druga osoba Oca, druga Sina a druga Duha Svetoga...Otac nije ni od koga učinjen ni stvoren ni rođen, Sin je od Oca samoga ne učinjen ne stvoren nego rođen. Duh Sveti od Oca i Sina ne učinjen ne stvoren ne rođen nego ishodi...“¹⁶⁰

„...Jer kao što treba da prema kršćanskoj istini priznam zasebno svaku pojedinu osobu s Bogom i Gospodinom tako nam katolička vjera brani da kažemo: Ima tri Boga ili Gospoda...(na što nastavlja) sve tri osobe su suvječne i potpuno jednake, ne pomiješane s neodvojivom naravi...“¹⁶¹

¹⁵⁸ DH 525-532.

¹⁵⁹ S. BAKŠIĆ, *Presveto Trojstvo*, TNT Kaptol, br. 27., Zagreb, 1941., str. 11.

¹⁶⁰ S. BAKŠIĆ, *Presveto Trojstvo*, TNT Kaptol, br. 27., Zagreb, 1941., str. 15.

¹⁶¹ S. BAKŠIĆ, *Presveto Trojstvo*, TNT Kaptol, br. 27., Zagreb, 1941., str. 292.

Literatura:

- 1) AMBROZIJE, *Otajstva i tajne*, prir. Marijan Mandac, Služba Božja, Makarska, 1986.
- 2) ATANAZIJE VELIKI, *Pisma o Kristu i Duhu*, Služba Božja; prir. Marijan Mandac Makarska, 1980.
- 3) SVETI AUGUSTIN, *Trojstvo*; prir. Marijan Mandac, SB, Split, 2009.
- 4) BAKŠIĆ S., *Bog Stvoritelj*, Zagreb, 1946.
- 5) BAKŠIĆ S., *Presveto Trojstvo*, Zagreb, 1941.
- 6) C. MORESCINI, *Povijest patrističke filozofije*; prir. Stjepan Kušar, KS, Zagreb, 2009.
- 7) H. DENZINGER-P.HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, UPT, Đakovo, 2002.
- 8) H. JEDIN, *Crkveni sabor. Kratka povijest*, KS, Zagreb, 1980.
- 9) H. JEDIN, *VELIKA POVIJEST CRKVE*; prir. Vjekoslav Bajsić-T.Z. Tenšek, KS, Zagreb, II (1995.).
- 10) J. PAVIĆ - T.Z. TENŠEK, *Patrologija*, KS, Zagreb 1993.
- 11) *Moć boja. Kako su boje osvojile svijet*, Etnografski muzej, Zagreb, 2009.

Članci:

- 1) A. DOMAZET, *Sveti Augustin. Trojstvo, u*; Služba Božja, Split, 2010.
- 2) D. TUKARA, *Propovjedništvo u crkvenih otaca*, Diaconvensia, Vol. 18. (2010) br.3., Đakovo.

Internetski izvori:

- 1.) Preuzeto 9.6. 2016. sa <http://tomislav.info/blog/2012/11/05/kolor-profil-zelim-znati/>

Sadržaj:

SAŽETAK.....	2
SUMMARY	2
Uvod.....	3
1. Teološke postavke	4
1.1. Simboli vjere.....	4
1.2. Hereze - ispit savijesti Crkve.....	5
1.3. Koncili - odraz svijesti Crkve	6
1.3.1. Istobitan s Ocem.....	7
1.3.2. Rast arijanizma	8
1.3.3. Pitanje božanstva Duha Svetoga na Koncilu u Carigradu 381. godine	9
1.3.3.1. Odgovor Carigradskog Koncila na problem s obzirom na vjeru u Trojstvo ..	10
1.3.3.2. Potreba dopunjavanja pologa vjere	10
1.3.4. Trajna briga za očuvanje nasljeđa.....	11
1.3.5. „Filioque“	11
1.3.6. Ne Kristorodica već Bogorodica.....	13
1.3.6.1. Odgovor Efeškog sabora 431. godine	14
1.3.7. Pitanje odnosa ljudske i božanske naravi osobe Isusa Krista	15
1.3.7.1. Odgovor Kalcedonskog sabora održanog 451. godine	15
1.3.8. Trajna borba Crkve za očuvanje ispravna tumačenja Kristova misterija	16
1.3.8.1 Gelazijev dekret iz 496. godine	18
1.3.8.2. IV. dio pisma: Autoritet općih sabora	18
1.3.8.3. V. dio pisma donosi popis osoba s Prihvatljivim knjigama	18
1.3.8.4 Oni koji su bili „budni i bdjeli“	18
2. Teologija otaca	20
2.1. Apostolski oci	20
2.2. Crkveni oci	21

2.2.1. <i>Augustin (+ 430.)</i>	22
2.2.1.1. <i>Pojam odnosa kao relacije</i>	23
2.2.1.2. <i>Odnosi božanskih osoba u Trojstvu</i>	24
2.2.2. <i>Sv. Ambrozije Milanski (339./40.-398.)</i>	26
2.2.2.1. <i>Ambrozijeva Trinitarna teologija</i>	26
2.2.3. <i>Origen (185.-253.)</i>	28
2.2.3.1. <i>"O Počelima"</i>	29
2.2.3.2. <i>Origenov trinitarni nauk</i>	30
2.2.3.3. <i>Današnji osvrt na Origenovu teologiju</i>	31
2.2.4. <i>Sv. Atanazije Veliki (295.-373.)</i>	32
2.2.4.1. <i>Atanazijeva Trinitarna teologija</i>	33
2.2.5. <i>Ostati na putu otaca</i>	34
2. 3. <i>Ekonomija spasenja u promišljanjima Augustina, Ambrozija, Origena i Atanazija</i> ..	34
2.3.1. <i>Govor o stvaranju kod Augustina</i>	34
2.3.2. <i>Ambrozijeva promišljanja o stvarateljskom činu</i>	36
2.3.3. <i>Origenova promišljanja o stvarateljskom činu</i>	36
2.3.4. <i>Atanazijevo viđenje stvarateljskog čina</i>	37
3. <i>Katehetsko-geometrijski pristup Trojstvu</i>	38
3.1. <i>Načini izričaja nauka o Presvetom Trojstvu</i>	38
3.2. <i>Misterij odnosa Trojstva prema stvorenoj stvarnosti kod otaca</i>	39
3.3. <i>Upute za iščitavanje geometrijskog prikaza Trinitarnog nauka određenog na crkvenim koncilima i u djelima crkvenih otaca</i>	39
3.4. <i>Pojašnjenje geometrijskog prikaza odnosa Trojstvenih osoba ad intra i ad extra</i>	40
3.4.1. <i>Misterij boja</i>	40
3.4.1.1. <i>Simbolika boja u kršćanskoj tradiciji</i>	42
3.4.2. <i>Odnos božanskih osoba u Trojstvu ad intra</i>	43
3.4.3. <i>Odnos božanskih osoba u Trojstvu ad extra</i>	44

3.5. Geometrijski prikaz zemaljskog trokuta koji ukazuje na nebeski, očitovan u današnjem nauku Crkve.....	45
3.6. Geometrijski prikaz odnosa i uloge Trojstva prema stvorenoj stvarnosti u razmišljanjima crkvenih otaca	46
Zaključak.....	47
Dodatak:	48
1) Sažetak vjeroispovijedne formule sa sinode održane u Niceji 325. godine	48
2) Nicejsko-carigradsko Vjerovanje s održane sinode iz 381. godine	49
3) Zaključci Rimske sinode, održane 382. godine	50
4) Sažetak Vjerovanja s četvrtog općeg sabora, održanog u Kalcedonu.....	51
5) Zaključci sinode održane u Toledu 447. godine	52
6) Izdvojene anateme Drugog Carigradskog sabora, održanog 553. godine.....	52
7) Sažetak ispovijesti vjere sa sinode, održane u Toledu 589. godine	53
8) Vjeroispovijest četvrte sinode, održane u Toledu 633. godine	53
9) Sažetak Vjeroispovijesti sa sinode u Toledu, održane 675. godine	53
10) Atanazijev simbol	54
Literatura:	55
Sadržaj:.....	56